

Adım Adım

ORTAÇAĞ

VINCENT CARPENTIER • MARIE DE MONTI

Adım Adım ORTAÇAĞ

Ortaçağ ile ilgili önyargılardan kurtulmanın zamanı geldi! İlk Çağ'dan Rönesans'a kadar süren bu bin yıllık dönemin hâlâ bize anlatacak çok şeyi var. Bu kitap sayesinde Ortaçağ'ın karanlık bir barbarlık çağı olmadığını, o dönemin insanların köylerine, şehirlerine, pazar yerlerine girerek gündelik hayatlarında nasıl yaşadıklarını öğreneceksin. Eğitimi geliştiren, yeni tarım araçları icat eden, kiliseler ve şatolar inşa eden, büyük güzergâhlar çizen ve Avrupa'dan Doğu'ya yolculuğa çıkan keşiflerin, soyluların ve köylülerin hikâyesi... Arkeologların izinde, tarihin en heyecanlı dönemlerinden birini keşfe çıkıyoruz!

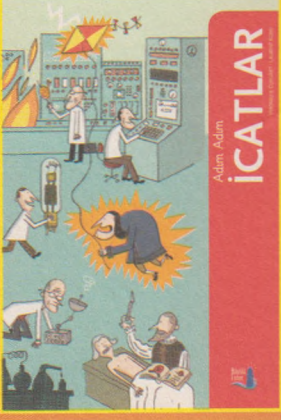
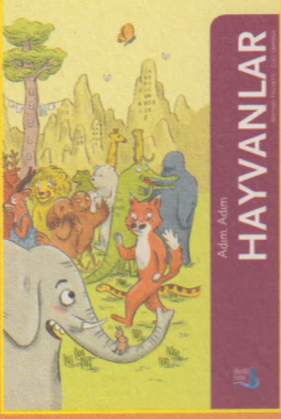
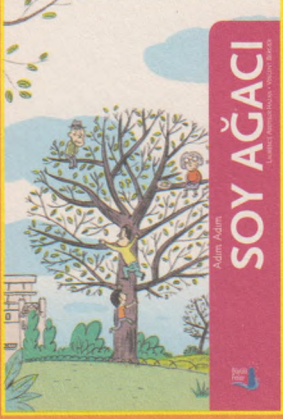
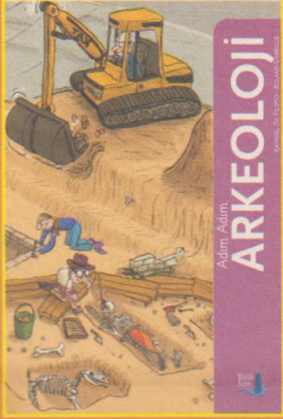
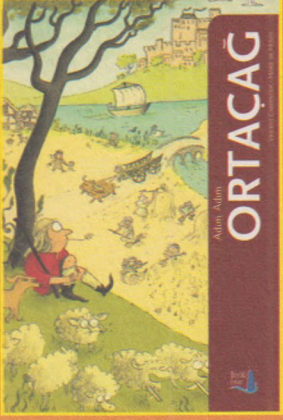
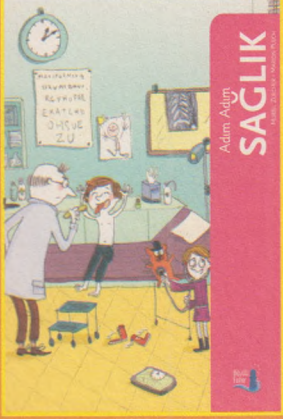
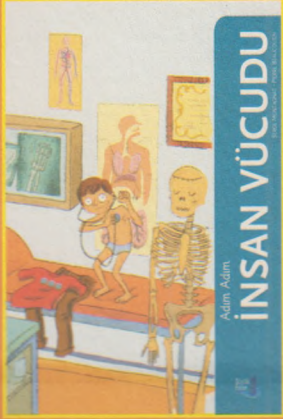

Ticarethane Sokak, No: 53, 34110
Cağaloğlu / İstanbul
T. 0212 513 3420 (pbx)
F. 0212 519 3300
www.alfakitap.com

BÜYÜLÜ FENER ÇOCUK

ISBN 978-975-252-097-4

Adım Adım
ORTAÇAĞ

*Marion, Renart, zavallı Ysengrin ve Ortaçağ'ın
bütün çocuklarına...*

Adım Adım Ortaçağ

© 2013, Büyüklü Fener Yayınları

Le Moyen Âge À Petits Pas

© 2010, Actes Sud/Inrap, France

Kitabın Türkçe yayın hakları Akan Ajans aracılığıyla Alfa Basım Yayın Dağıtım Ltd. Şti'ne aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Büyüklü Fener, Alfa Yayın Grubu'nun tescilli markasıdır.

Yayıncı ve Genel Yayın Yönetmeni M. Faruk Bayrak

Genel Müdür Vedat Bayrak

Yayın Yönetmeni Mustafa Küpüşoğlu

Dizi Editörü Zeynep Nuhoglu

Redaksiyon Bilge Ceren Şekerciler

Çeviren Alican Tayla

Grafik Kâmuran Ok

ISBN 978-975-252-097-4

1. Basım: Aralık 2013

Baskı ve Cilt

Melisa Matbaacılık

Çiftelavuzlar Yolu, Acar Sanayi Sitesi, No: 8, Bayrampaşa-İstanbul

Tel: (212) 674 97 23 Faks: (212) 674 97 29

Sertifika No: 12088

Genel Dağıtım

Alfa Basım Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Ticarethane Sokak No: 53 34110 Çağaloğlu-İstanbul

Tel: (212) 511 53 03 Faks: (212) 519 33 00

www.alfakitap.com - info@alfakitap.com

Sertifika No: 10905

Adım Adım

ORTAÇAĞ

VINCENT CARPENTIER

Çizimler

MARIE DE MONTI

Vincent Carpentier

Fransa Ulusal Arkeoloji Enstitüsü, Inrap'ta arkeolog olarak çalışan Carpentier, İlk Çağ ve Ortaçağ'da kırsal kesimler alanında uzman. Normandiya ve Fransa'nın batısında birçok arkeolojik kazı yönetti. Ortaçağ tarihi üzerine doktorası olan Carpentier, özellikle bataklık ve kıyı bölgeleri, kırsal kesim ve Kuzeybatı Avrupa'da deniz ticareti üzerine çalışmalar yürütüyor.

Marie de Monti

Basın, çocuk edebiyatı ve çizgi roman alanlarında çalışıyor. *Choco Creed* adlı gençlik dergisine katkıda bulunan de Monti, Actes Sud yayınlarından çıkan *Adım Adım Gezeganimizi Paylaşmak*, *Adım Adım Ortaçağ Prensesleri*, *Rugby Atlası*, *1, 2, 3 J.O.!* kitaplarının da çizimlerini yaptı. Fransa'nın Angoulême şehrinde yaşıyor.

Alican Tayla

1983'te İstanbul'da doğdu. Orta ve lise eğitimini Saint Joseph Lisesi'nde tamamladıktan sonra, Paris Sorbonne Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Halen Fransa'da siyasal bilimler alanında doktora yapmaktadır. Gazetecilikle de uğraşan Tayla, Türkiye'de *Express* ve *Bir+Bir* dergilerine düzenli olarak yazı ve çevirilerle katkıda bulunmaktadır.

İçindekiler

İlk Çağ ve Rönesans arasında...	8
Ortaçağ, bin yıllık koca bir tarih!	10
Tarihçilerin Ortaçağı ile arkeologların Ortaçağı	12
Üç farklı sınıf: Dua edenler, savaşanlar ve çalışanlar	14
Elitler: Kral, piskoposlar, başrahipler, derebeyleri	16
Tımar ve derebeyleri	20
Kırsal yaşam ve manzaralar	22
Tarla ve çiftlikler	26
Köyler	28
Taşra işleri	30
Antik sitelerden Ortaçağ şehirlerine	32
Şehir hayatı: Mahalleler, evler, dükkânlar, anıtlar	34
Günümüz şehirlerinin göbeğinde eski yaşam kalıntıları	38
Hristiyanlık, vaftizden ölüme uzanan bir yol	40
Din adamları	42
Ortaçağ'ın devasa şatoları	44
Ortaçağ'ın devasa katedral ve manastırları	48
Değişen bir ekonomi	50
Teknoloji ve endüstri	52
Zanaatkârlar, iş kolları ve loncalar	56
Fuarlar ve pazarlar	58
Yollar, patikalar ve limanlar	60
Tonlarca eşya!	62
Ortaçağ'da bir ömür: Doğum, büyüme, yaşlanma ve ölüm	64
Korkunç felaketler: Savaş, veba, kıtlık	66
Ortaçağ'dan sahneler	68
Avrupa'da Ortaçağ	72
Dünyada Ortaçağ	74
Test	78

İlk Çağ ve Rönesans arasında...

Ortaçağ 6. yüzyıldan 15. yüzyıla kadar, yaklaşık bin yıl sürdü. Kendinden önce gelen Yunan ve Roma dönemleri (bölgelere göre beş ya da altı asır) veya kendinden sonra gelen Yeni Çağ'la (üç asır) karşılaştırdığımızda çok uzun bir dönem.

Neden "orta" çağ?

Bu on asır, Roma İmparatorluğu'nun yıkılması ile Rönesans (15. ve 16. yüzyıllar) arasında, yani ikisinin "ortasındaki" dönemi oluşturuyor. Eskiden tarihçilere göre Ortaçağ, şaşalı Roma devri ile İlk Çağ'ın yeniden keşfedildiği Rönesans arasında kalmış karanlık bir gerileme dönemi idi.

Neden “karanlık” çağ?

Ortaçağ'ın başı, uzun süre boyunca barbarların istilalarına ve Roma İmparatorluğu'nun yıkılışına sahne olan korkunç bir çağ olarak görülürdü. Kuzeyden ve doğudan gelen pagan halklara barbar deniyordu: Hunlar, Burgondlar, Gotlar, Vandallar, Franklar, Alamanlar, Saksonlar, Vikingler... Doğdukları topraklardan göç ederek İlk Çağ'ın sonuyla 10. yüzyıl arasında Galya (bugünkü Fransa, Belçika'nın bir bölümü, Almanya'nın batısı ve İtalya'nın kuzeyini kapsayan bölge) ve çevresine yerleştiler.

O da ne demek?

“Pagan” kelimesi barbarlara, yani Yunan ve Roma dünyasının dışında kalan, Hristiyanlar gibi tek bir tanrıya değil, Wotan, Odin, Thor gibi birçok tanrıya birden inanan halklara verilen addı. Avrupa'da pagan inanışlar, özellikle kralları Clovis'le beraber Frankların Hristiyanlığa geçişiyle yavaş yavaş ortadan kayboldu.

Barbar istilaları mı, yoksa büyük göçler mi?

Çok eski çağlardan beri Avrupa'nın kuzeyinde ve doğusunda yaşayan halklar dalgalar halinde batıya göç etti. 3. yüzyıl itibariyle birçoğu Roma İmparatorluğu'nun sınırlarına dayanmıştı. Vizigotlar 410 yılında, kralları Alarik öncülüğünde Roma'yı istila etti. Sonra da Franklar, Vandallar, Alanlar ve Burgondlar ile beraber Galya topraklarına girdiler. Clovis liderliğindeki Franklar önce 507'de Vouille Savaşı'nda Vizigotları yenerek, sonra da 6. yüzyıl boyunca diğer barbar halkları dize getirerek ilk “Fransa”yı kurdu. Ondan iki yüzyıl sonraysa bu kez Viking göçleri başladı. Gemileriyle nehirleri aşarak karşılaştıkları şehirleri ve manastırları yağmaladılar. 911 yılında Normandiya'da çok güçlü bir prenslik kurdular. Vikinglerin kurduğu Normandiya Prensiği 1204'te Fransa Krallığı'na bağlanana kadar devam etti.

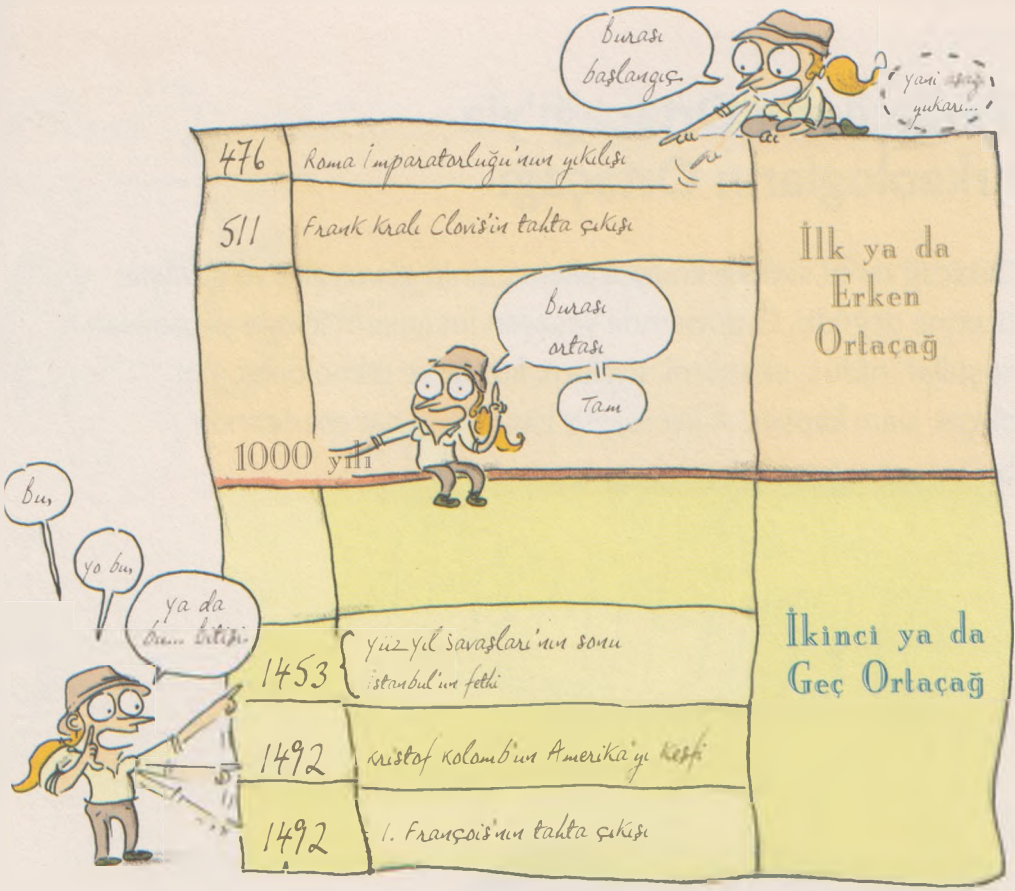
Ortaçağ, bin yıllık koca bir tarih!

Sonsuz savaşlar, büyük bir sefalet, cehalet ve veba salgınlarına tanıklık eden karanlık Ortaçağ üzerine yazılmış binlerce tarih kitabı olmasına rağmen hâlâ anlatılacak çok şey var.

Ortaçağ masalları

Ortaçağ uzmanları uzun zamandır hayal gücümüzle süslediğimiz yanlış ya da masalsı fikirlerle mücadele ediyor. Ortaçağ, günümüzde film ve dizilerde gördüğümüz fantastik yaratıklar, gerçeküstü olaylarla örülü bir dönem değildi. Aksine bugün çevremizde gördüğümüz dünyaya dair pek çok şeyin başladığı, tüm zorluklara rağmen, insanların çok çalışıp günlük hayatı kurguladığı eşsiz bir zamandı.

Ortaçağ'ın dönemleri

Esasında bir değil birkaç Ortaçağ var. Bunlara dönemlere göre, İlk Ortaçağ, Yüksek Ortaçağ, Geç Ortaçağ, Feodalizm, Merovenj Hanedanı, Karolenj Hanedanı, Roma dönemi, Gotik dönem, katedraller ya da prenslikler çağı gibi farklı isimler verilir. Fransa gibi bazı Avrupa ülkelerinde 1000 yılının öncesine Erken Ortaçağ, sonrasınaysa Geç Ortaçağ da denir. Ortaçağ'ın 6. yüzyılda başlayıp 15. yüzyılda sona erdiği kabul edilir. Tabii tam olarak ne zaman başlayıp ne zaman bittiğini kesin olarak belirleyecek belli bir olay yok. Bu tarihler, tarihçilerin zaman içindeki önemli değişiklikleri ölçmek için kullandıkları göstergeler. O zamanlarda yaşayan insanlar kuşkusuz böyle değişimlere tanıklık ettiklerinin farkında değillerdi.

İskandinav usulü Ortaçağ

Dünyanın farklı yerlerinde Ortaçağ aynı şekilde algılanmayabilir. Mesela İskandinavya'da 400'den 793 yılına kadarki döneme Erken Ortaçağ yerine Cermen Demir Çağı denir. İlk Çağ'ı yaşamadıkları için kelimenin gerçek anlamıyla Ortaçağ adı verebileceğimiz bir dönemleri yok. O yüzden de 793 yılında girdikleri döneme Vikingler Çağı denir. Bu dönem İngiltere'nin 1066'da Normanlar tarafından fethedilmesiyle biter. Bu tarihte İskandinavya'da Ortaçağ başlar ve 1523 yılı civarında sona erer.

Tarihçilerin Ortaçağı'yla arkeologların Ortaçağı

Ortaçağ tarihi sadece kraliyet aileleri, ünlü şövalyeler ve savaşlar üzerine değildir. O dönemde yaşayan insanların içinde yaşadıkları koşullar, nüfus, ekonomi, toplum, kültür ve teknolojiler gibi birçok alanı kapsar. Arkeolojiye kitap ve sanat eserlerinde bulamayacağımız birçok bilgi içerir.

Ortaçağ arşivleri: Toprak, taş ve parşömenler

Ortaçağ gibi eski zamanları araştırmanın iki yolu var: Biri o dönemde yazılan ve tarihçilerin günümüz diline çevirdiği yazıları okumak. Diğeri de arkeologların keşfedip üzerinde çalıştığı, o döneme ait eşyalar, topraktaki izler ve şato, kilise gibi günümüze kadar ayakta durabilen yapıları incelemek. Bunlara bazen "toprak arşivleri" denir. Aslında "taştan arşivler" demek daha doğru olur. Farklı bilim dallarından uzmanlar belli konularda tarihçi ve arkeologlara yardım eder. Mesela coğrafi koşullar ve iklim, bilim ve teknoloji, sağlık, hayvancılık, beslenme, kültür ve sanat gibi somut ve ayrıntılı konularda...

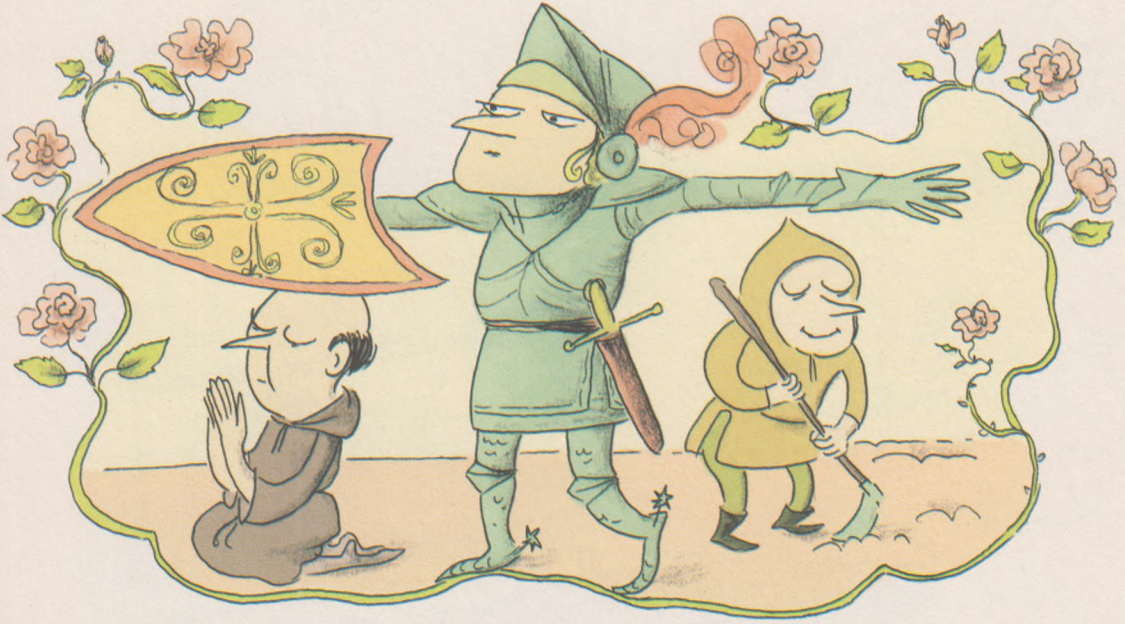
Krallar ve buğday tohumları

Ortaçağ denince hemen akla gelen kralların, savaşların, kocaman sarayların ve kiliselerin yanı sıra, o dönemin sıradan insanların yaşamını da unutmamak lazım. Köylüler, evleri, yetiştirdikleri

hayvanlar ve tarlalarına ektikleri bitkiler... Ufak olaylar; gündelik yaşam, tarım ve uzun yolculuklar da bize Ortaçağ hakkında çok önemli bilgiler verir.

Üç sınıf: Dua edenler, savaşanlar ve çalışanlar

10. yüzyılın sonlarında yaşayan Laonlu piskopos Adalbéron'a göre Ortaçağ'da insanlar üç gruba ayrılırdı: Din adamlarının oluşturduğu ruhban sınıfı, soylu ailelerden gelen şövalyeler ve bütün dünyayı doyurmakla yükümlü olan halkın geri kalanı.

O kadar da basit değil!

Tabii ki bu biraz abartılı bir bakış. Aslında insanların birbiriyle ilişkisi çok daha karmaşıktı. Daha zayıflar daima en güçlülere boyun eğmek zorunda kalıyordu. Gündelik yaşamın kuralları zaman içinde evrilerek kilise, feodalizm ve soylular tarafından belirlenir hale geldi.

Dua edenler

Ruhban sınıfı bütün insanların ruhları için dua etmekle yükümlüydü. Bu grubun üyesi olan rahipler, başında papanın ve piskoposların bulunduğu çok sıkı bir hiyerarşiye tabiydi. Manastırları yöneten başrahip ve başrahibeler de çok etkin kişilerdi. Siyasi konularda kral ve prenslere tavsiyelerde bulunurlardı.

Savaşanlar

Soylu ailelerin çocukları erken yaşta silah eğitimi görmeye başlar ve şövalye olarak yetiştirilirdi. Yetişkin olduklarında savaşlara ve Haçlı seferlerine katılır, şatoların savunmasından sorumlu olurlardı. Her birinin ekilebilir toprak, orman, nehir ve değirmenlerden oluşan tımarları (bkz. sayfa 19) vardı.

Çalışanlar

Ruhban sınıfından ya da soylu ailelerden olmayanların sayısı çok daha fazlaydı. Çoğunluğu, yaşam koşulları dönemlere ve bölgelere göre değişen özgür kadın ve erkeklerdi. Erken Ortaçağ'da, Romalılardan kalma bir gelenek olan kölelik hâlâ mevcuttu. Fakat Avrupa'da bu gelenek 1000 yılına gelmeden ortadan kayboldu.

En yoksul insanlar, toprak sahibi zenginlere bağımlı bir halde yaşırdı. Karınlarını doyurabilmek için çalıştıkları yetmiyormuş gibi, efendilerine de kazançlarının bir kısmını vermeleri ve onlar için birçok farklı iş yapmaları gerekirdi.

Feodalizm

Feodalizm sözcüğü latince "tımar" anlamına gelen *feodum*'dan gelir. Belli bir karşılıklı ilişki anlamında kullanılır. Derebeyi vassallara tımar verir ve onların korumasını üstlenir, vassallarsa derebeyi için savaşa gider ve ona adalet konularında yardımcı olur. Derebeylerinin üzerindeyse kral bulunur. Kral kimsenin vassalı değildir.

Elitler: Kral, piskoposlar, başrahipler, derebeyleri

Hristiyan Batı dünyasında tek bir tanrı, tek bir kilise ve soylu sınıfın üstünde bulunan tek bir kral vardı. Bu hiyerarşi bir piramide benzerdi. Aşağıda en kalabalık grup olan yoksul halk, tepedeyse en güçlü kişiler, yani kral ve papa bulunurdu.

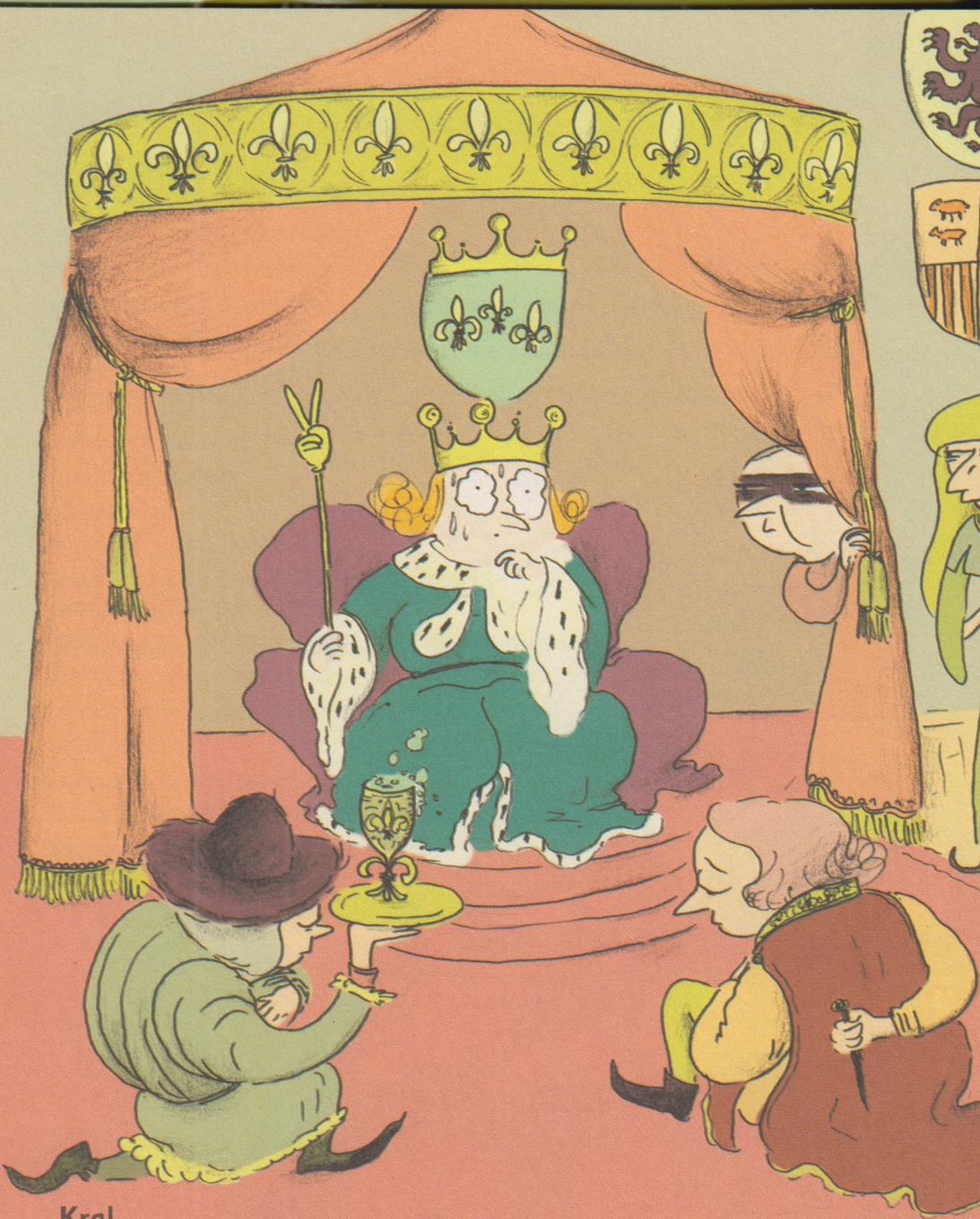
Herkese tek bir tanrı

Ruhban sınıfının elitleri olan piskopos ve başrahipler din adamı olmalarının yanı sıra, aynı zamanda güçlü toprak sahipleriydi. Kilisenin çıkarlarını ve papanın otoritesini korur ve Hristiyan geleneklerinin sıkıca uygulandığından emin olurlardı. 7. yüzyıldan itibaren hemen hemen her köyün, başında bir rahibi, bir de mezarlığı olan kilisesi vardı.

Rahiplerin toplumda önemli bir yeri vardı. Çiftleri evlendirir, çocukları vaftiz eder, ölüleri gömer, tarım sezonlarını başlatan ve bitiren dini bayramları düzenlerlerdi. Çoğu zaman köyde okuma yazma bilen tek kişi onlar olduğundan bütün haberler de onlardan sorulurdu. Kilise ve mezarlıklar, birçok özel ilişki, dava ve ticaret sorununun çözüldüğü kamusal mekânlardı.

Kral

Ortaçağ Avrupasında krallar taç giyme töreni sırasında, kralın tanrı tarafından seçildiğini sembolize etmek için başpiskopos tarafından kutsanırdı. Bu tören Fransa'da Clovis döneminden itibaren Reims şehrinde yapıldı. O zamanlar güçlü prens ve derebeyleri, piskopos ve başrahipler bazen kralla anlaşmazlığa düşer, hatta çatışmaya bile girebilirdi. Kutsal Roma İmparatorluğu'nun kurucusu Charlemagne'dan (768-814) sonra kralın otoritesi azalmaya başladı.

12. yüzyıldan itibaren Fransa kralı silah zoruyla iktidarını yeniden güçlendirdi. Gerek İngiltere'de, gerekse Fransa'da Ortaçağ, kralla vassallar ve tahta geçmek isteyen prensler arasında sürekli çekişmelere sahne oldu. Bunların en önemlisi Yüz Yıl Savaşları'ydı.

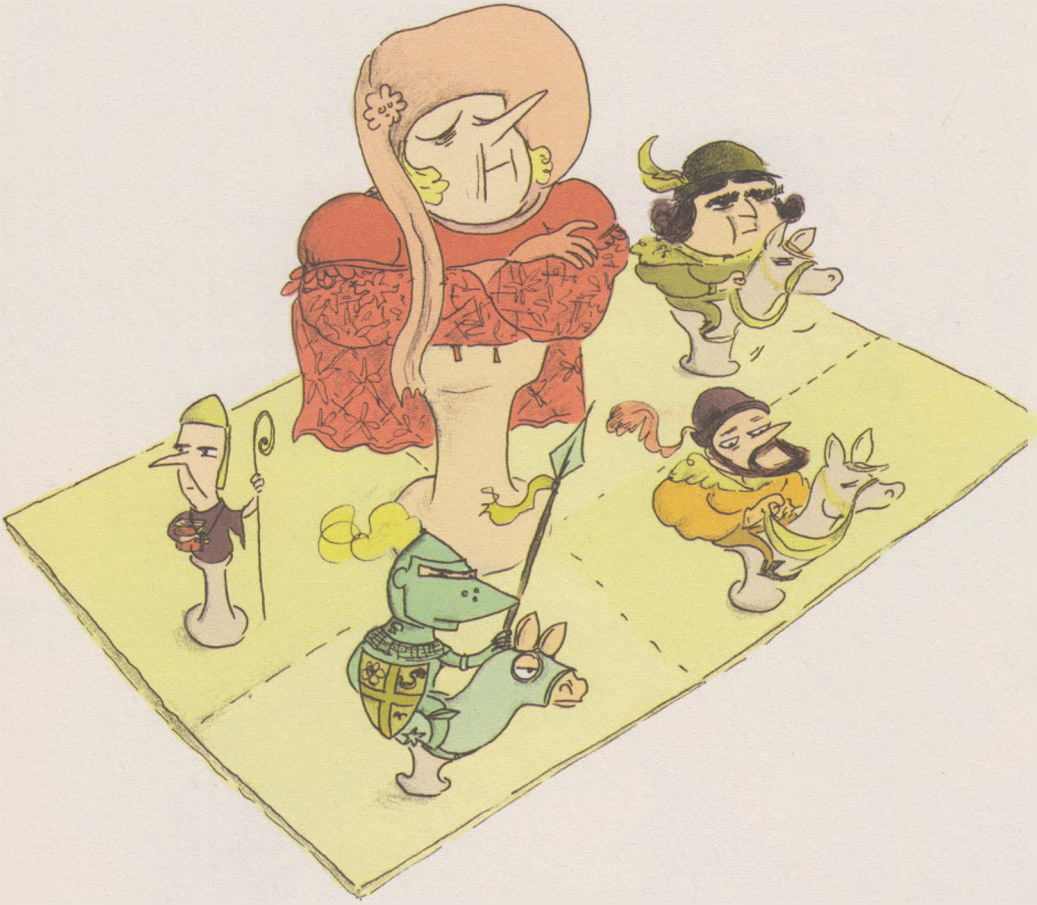
Soylular

Soyluluk aileden gelen bir statüydü. Başka bir deyişle soylu olunmaz, soylu doğulurdu. Soylular kendi aralarında evlenir ve çoğu zaman eşlerini seçmez, ailelerinin çıkarları için en doğru olduğu düşünülen kişiyle evlenirlerdi. Ailelerinin armalarını taşırlardı. Soylular diğer çocuklardan farklı bir eğitimden geçerdi. Bazıları silah eğitimi görüp şövalye olurdu. Satranç oynayarak stratejik düşünmeyi, ava giderek ata binmeyi öğrenirlerdi. Bazılarıysa din adamı olarak yetiştirilir, ileride piskopos ya da başrahip olurdu. O zamanki bilgelerin kullandığı dil olan Latince okumayı ve yazmayı erken yaşta öğrenirlerdi.

Tımar ve derebeyleri

Ortaçağ'ın başında toprak, laik ve dindar derebeyleri arasında bölünmüştü.

Derebeyleri

10. yüzyıldan itibaren tımar* sisteminin ve feodalizmin gelişmesiyle derebeyi (Fransızca *seigneur*, İngilizce *lord*) sözcüğü de yeni bir anlam kazandı. Bir tarafta tımar sahibi feodal derebeyleri, diğer tarafta da toprak ağaları vardı. Feodal derebeyleri, efendilerinden kendilerine tımar verilen, bunun karşılığında onlara başta askeri

alandan olmak üzere hizmet eden soylulardı. Böylece efendilerinin vassalı olurlardı. İtaat etmedikleri takdirde efendileri tımarı ellerinden geri alabilirdi. Toprak ağalarıysa soylu olmak zorunda değildi. Belli bir toprağa ve orada yetişen ürünlere sahip efendilerdi.

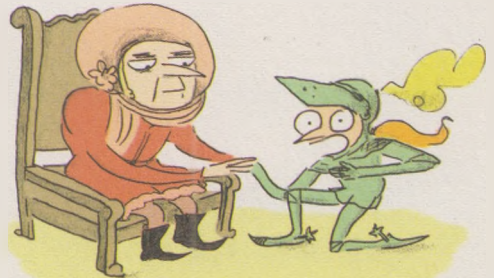
Vergiler ve ağır işler

Toprağı işleyebilmek için köylüler toprak sahiplerine gümüş para vererek ya da çeşitli şekillerde (yumurta, buğday veya tavuk) ödeme yapmak zorundaydı. Bunun yanında yılın belli dönemlerinde derebeyinin topraklarında kağnıları sürmek, ot biçmek, hasat kaldırmak, çöpleri toplamak gibi ağır işlerle de yükümlüydüler. Derebeyinin adaletine karşı geldiklerinde para cezası ödüyor ve alıp sattıkları ürünler üzerinden vergi ödüyorlardı. Hatta daha yakın bir değirmen olsa bile derebeyinin değirmenini kullanıp bunun için para ödemek zorundaydılar.

O da ne demek?

Tımar derebeyinin, sadakati karşılığında vassalına verdiği ve yaşamını sürdürebilmesini sağlayan toprağa denirdi. Bazen küçücük bir toprak parçası, bazen de bütün bir dükalığı kapsayan devasa bir alan olabilirdi bu. Zaman içinde tımarlar kalıtsal, yani babadan oğula geçen bir sisteme dönüştü. Buna rağmen toprağın esas sahibi vassalın her sene sadakatini yenilediği derebeyiydi.

Kırsal yaşam ve manzaralar

Her 10 kişiden dokuzu ehlileştirilmiş ve bütün yabaniliğinden arındırılmış kırsal alanlarda yaşıyordu.

Çok eski bir tarım geleneği

Binlerce yıldır, Neolitik çağdan bu yana köylüler karınlarını doyurabilmek için yaşadıkları çevreyi değiştirdiler. Tohumlarını ekebilsinler diye toprak alanları açıp sürülerini, bataklık ve ormanlardan dere ve göl kıyılarına ya da tepelerde bulunan çayırlara sürdüler. Dolayısıyla Ortaçağ insanı hâlihazırda çok uzun zamandır işlenmiş olan toprakları devralmıştı.

Kırsal alanlar ve iklim

Ortaçağ'ın taşra bölgeleri günümüzden çok daha zengin ve çeşitliydi. İrili ufaklı sayısız kırsal alan; çitler, çalılar, orman, tepe, vadi ve bataklıklarla birbirinden ayrılırdı. Rüzgâr, yağmur ve hava sıcaklığı mevsimler değiştikçe bu alanların manzarasını da tamamen değiştirdi. Uzun süren Ortaçağ boyunca önemli iklim değişiklikleri olmuş ve bu değişiklikler bazen çok ciddi sonuçlar doğurmuştu.

Tarla, orman ve bataklıkların işlenmesi

Köylüler sadece tarlalarda çalışmazdı. Domuz, inek ve atlar çayır ve ormanlık alanlara otlamaya götürülürdü. Derebeyleri bu ormanlık bölgelere büyük titizlik gösterirdi. Ortaçağ'da doğa çok kıymetliydi. Bataklıklar bile işlenirdi; balık tutulur, çim biçilir, kamış ve saz toplanır, bazen kıyı kesimlerde kömür ve tuz elde edilirdi.

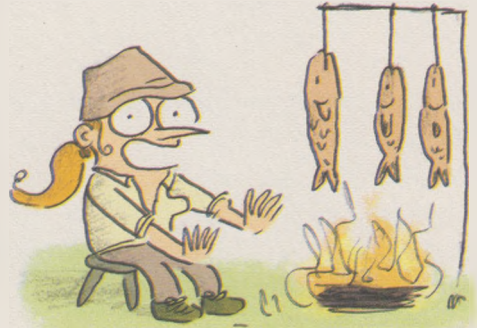
İncelikli araştırmalar

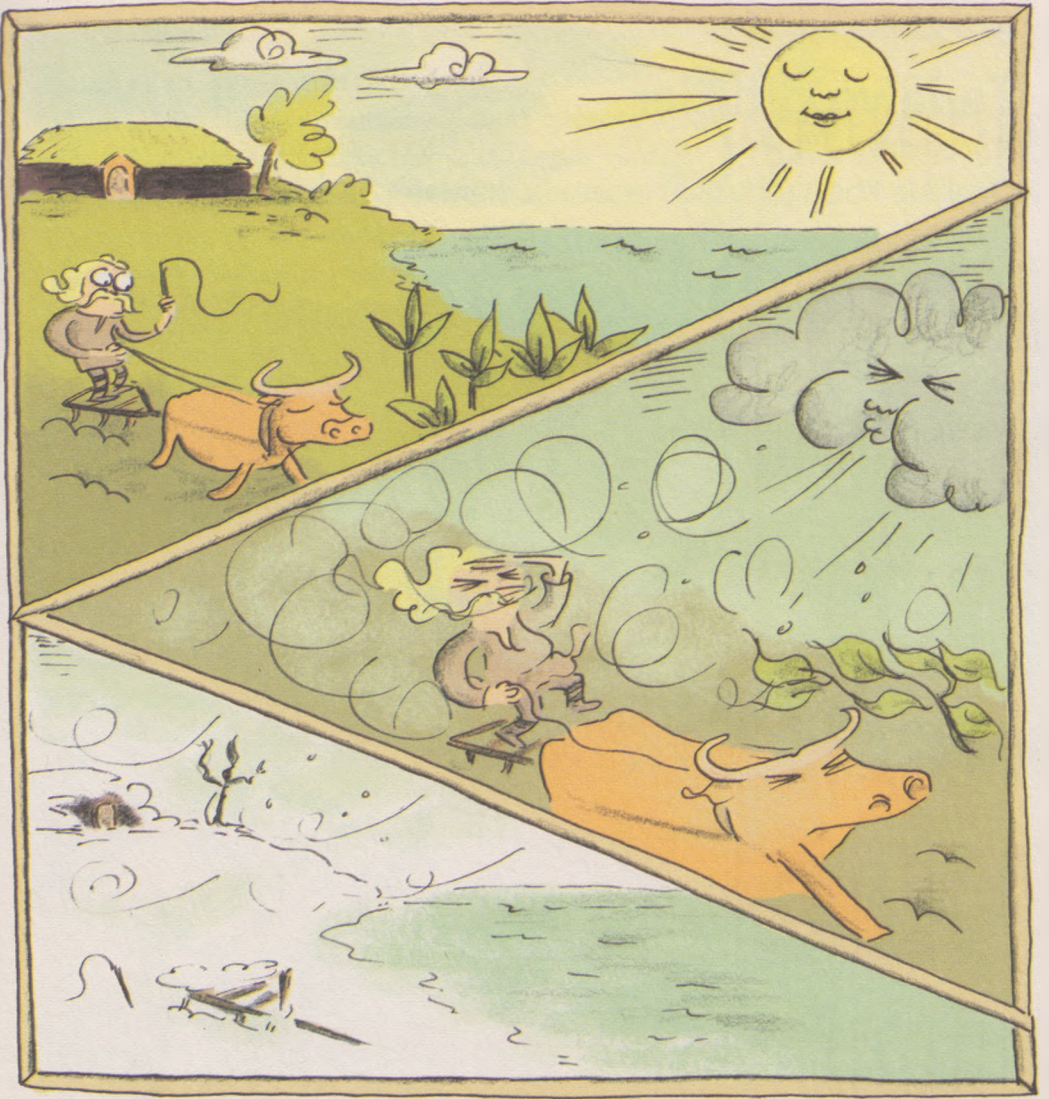
Kırsal kesim hakkında çok fazla bilginiz yok, çünkü o zamandan kalan yazıtlar gündelik yaşamdan pek bahsetmez. Sürekli etrafımızda gördüğümüz şeyleri pek anlatmayız. Neyse ki botanikçiler ve zoologlar bitki kalıntılarını ve hayvan fosillerini inceliyor. Bataklık turbalıklarında bulunan fosilleşmiş polenleri inceleyen palinologlar, bu sayede eski ormanlar, çitle çevrilmiş alanlar ve unutulmuş kültürler üzerine bilgi ediniyor.

O da ne demek?

Turbalık. bataklıklardaki bitkilerin suyun içinde bozulmasıyla oluşur. Topak şeklinde kesilip küreklerle çıkarıldıktan sonra yakıcı madde olarak kullanılmak üzere kurutulur. Genellikle ısınmak ya da et ve balıkları fmelemek için kullanılır. Ortaçağ'da turbalıklar derebeylerine aitti ve sıkı bir düzenlemeye göre kullanılırdı.

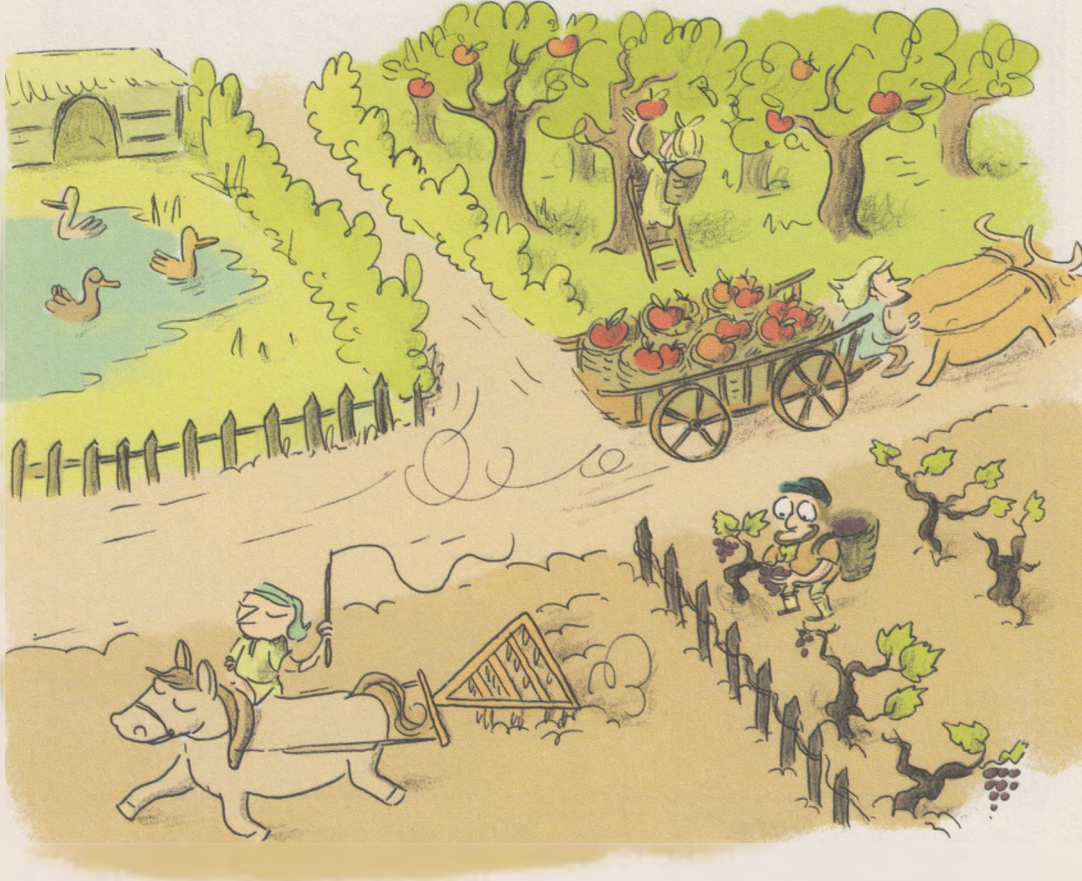

İklim değışiklikleri

İklimdeki değışikliklerin çok ciddi sonuçları olur. Deniz ve göllerde bulunan çökelti-lerin ve buzullar ile eski metinlerin incelenmesi sonucunda 800 ve 1300 yılları ara-sında Avrupa kıtasına hâkim olan son derece yumuşak iklimin tarımı kolaylaştırdığı ortaya çıktı. Bu sayede üzüm bağları yaygınlaşırken, Norveçlilerin Grönland'a kadar ulaşmaları da mümkün olmuştu. Grönland'ın adı da zaten o zamanın ikliminden geliyor. 985 yılı civarında ünlü Viking Kızıl Erik, keşfettiği bereketli topraklara bu adı vermiş (Grönland, "yeşil toprak" anlamına geliyor). 1300 yılından itibaren kışlar gittikçe sertleşmiş, ardı arkası kesilmeyen yağmurlar hasatları bozup sellere, salgın hastalıklara ve açlığa sebep olmuştu. 14. yüzyılda kuzeylilerin İzlanda ve Grönland'da kurduğu ticaret limanları dayanılmaz soğuk yüzünden birer birer terk edilmişti. Ortalama sıcaklık sadece 1 derece düşmüş olsa bile, 19. yüzyılın ortasına kadar süren bu "minik buzul çağı" birçok insanın yaşamına mal oldu. Sadece Fran-sa'da, 1693-1694 yılları arasındaki korkunç kışta yaklaşık iki milyon kişi öldü!

Tarla ve çiftlikler

Özellikle 800-1300 yılları arasında, nüfusun da artmasıyla tarım alanlarında önemli bir genişleme oldu.

Dağınık köyler ve çiftlikler

Toprağı bereketli olan ovalardaki tarlalar, bir kısmı günümüze kadar gelmiş yolların birbirine bağladığı büyük tarım bölgeleri olarak bir araya getirilirdi. Bu bölgelerde işlenen ekim alanları çit veya çalılarla birbirinden ayrılırdı. Toprağı daha verimsiz olan vadilik bölgelerdeyse, yaşam birbirinden uzak köyler etrafında kurulu, çitlerle çevrili tarlalar daha düzensiz olurdu. Evler ya grup halinde köylerde toplanır ya da dağınık bir şekilde kırsal alana yayılırdı. Ürünler çok çeşitliydi: Bereketli topraklarda buğday, verimsiz topraklardaysa karabuğday yetiştirilirdi. Birçok farklı sebze, yemiş, meyve ve ip, halat, file ve çanta yapımında kullanmak için kenevir yetiştirilirdi. Ayrıca derebeyleri ve keşişler balık yetiştirmek için göletler yapar, avlanmak için parklar açar, hatta tavşan ağılları kurardı.

Kulübeden geniş evlere...

Evlerin şekilleri yaşam alanlarının coğrafi yapısına göre değiştiğinden çok farklı tarzlarda yapılar vardı. Dönemler, kolay bulunan malzemeler (taş, toprak, ahşap, saman, çimden topaklar...) ve iklim koşulları evlerin nasıl yapılacağını belirleyen etkenlerdi.

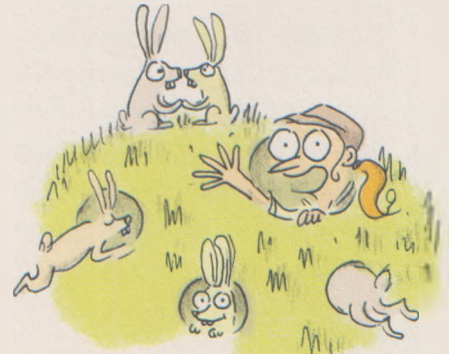
Arkeoloji sayesinde bu evler hakkında detaylı bilgilere sahibiz. Ortaçağ'ın başında evler toprağa kazılıp üstü ağaç dallarıyla kaplanan basit kulübelerden ya da yere dikilmiş tahtaların üzerine toprak kaplayarak yapılan barakalardan ibaretti. Zamanla bunların yerini daha geniş evler aldı. Temel ve duvarlar için taş, çatı içinse kiremit ve arduaz kullanılmaya başlandı. Evlerin içi artık daha titizlikle düzenlenir, bazen duvara şömine yerleştirilirdi. Birden çok oda bulunur ve eğer yapı sağlamısa ikinci bir kat bile çıkılırdı.

Arkeolojik kazılar sırasında mobilya, menteşe, kilit, lamba, şamdan ve bulaşık kalıntıları bulundu. 11. yüzyıldan itibaren bazı bölgelerdeki evler, 19. yüzyıl evleri kadar genişti. Genellikle içlerinde dört ila 10 kişilik aileler yaşırdı.

O da ne demek?

Tavşan ağılı, geniş bir ormanın ya da çayırın içinde kurulan ve tavşan yetiştirilen alanlara denirdi. Derebeyin, tavşanın yanı sıra ördek ve balıkçıl gibi kuşları avlamaya geldiği ve sofrasını süslemek için kuğuların da yetiştirildiği bataklıklarda da kurulurlardı.

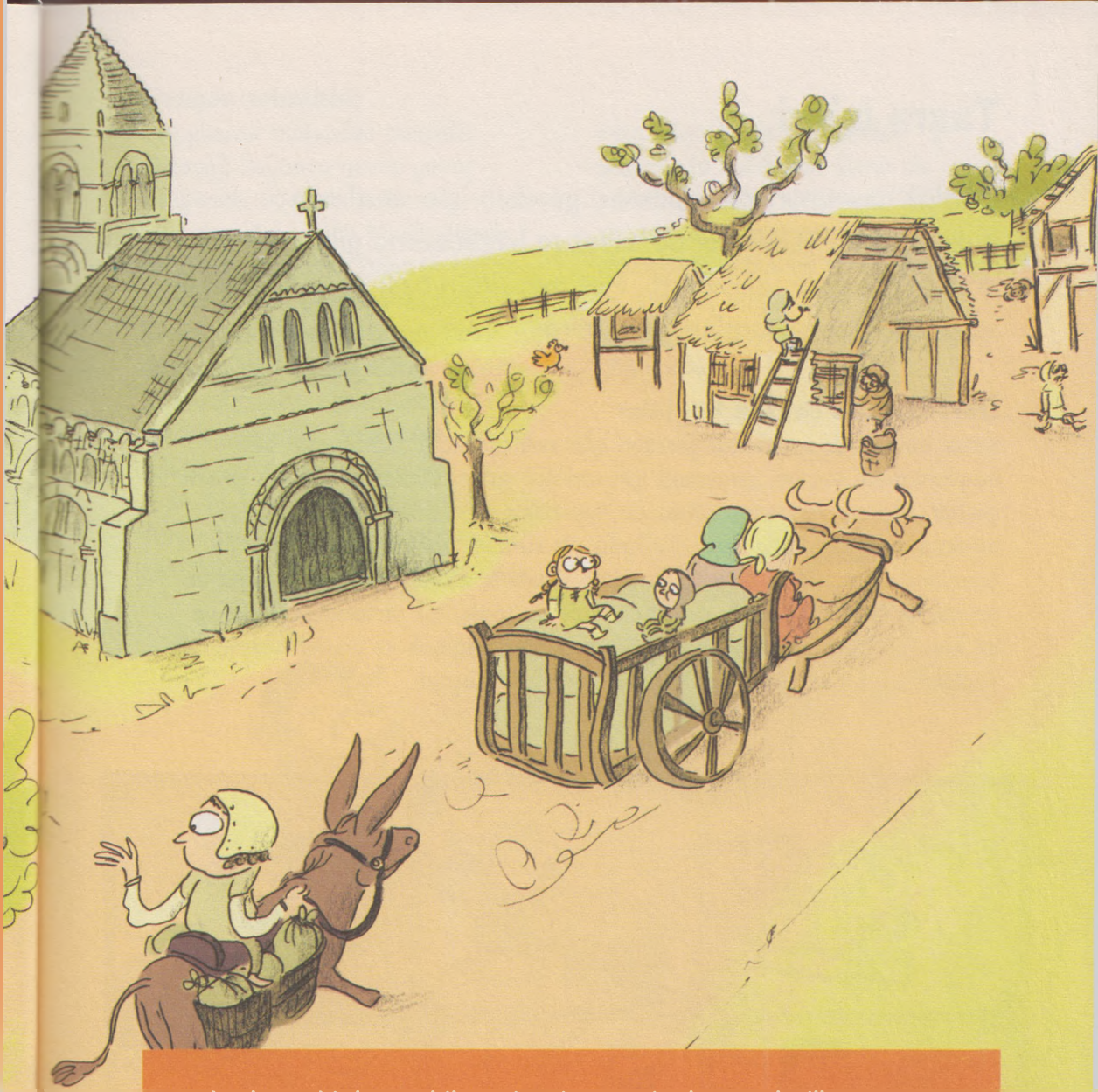
Köyler

Arkeologlar halen köylerin karmaşık tarihini ortaya çıkarmak için çalışmalar yürütüyor, çünkü Ortaçağ taşrasıyla ilgili en iyi bilgiyi köyler yansıtıyor.

Yer değiştiren köyler

Köylerin çoğu geniş bir meydanın ya da ana yolun etrafında toplanmış, genellikle 10, bazen de daha fazla evden oluşurdu. Bu köylerin büyük bir kısmı çok eskiden beri varolmuş, hatta bazılarında bugün hâlâ yaşam sürüyor. Ortaçağ boyunca zaman zaman yer değiştirirlerdi. Genç köylüler evlerini ailelerinin eski evinin harabelerinden uzakta yapardı. Bazı köyler zaman içinde tamamen boşaltılmış, bazen de derebeyinin isteği doğrultusunda hiç yoktan yeni köyler kurulmuştu. 11. ve 13. yüzyıllarda bunlara “yeni köy” denirdi.

Calvados'ta bir köyün hikâyesi: Saint-Martin-de-Mondeville

Fransa'nın kuzeybatısında, Calvados bölgesinde 11. yüzyıldan kalma Mondeville köyü, adını bir İskandinav ismi olan *Amund* ile Latince "alan" anlamına gelen *villa* sözcüğünden alır. Ama bu kuzey köyünün hikâyesi Galyalıları kadar uzanır. Erken Ortaçağ'dan itibaren ufak bir yolun etrafına dizilmiş, toprak ve tahtadan yapılmış evler köye hayat verir. 7. yüzyılda köylüler Aziz Martin'e adadıkları bir kilise inşa eder ve ölülerini mezarlığa gömmeye başlar. 8. ve 9. yüzyıllar arasında köy giderek genişler. Taştan temeli olan dev tarlalar ortaya çıkar ve yerini yeni ve daha büyük bir mezarlık alır. 12. yüzyıla gelindiğinde bu köydeki son ev de terk edilmiştir, fakat buraya birkaç yüz metre mesafede yeni bir yerleşim yeri doğar. Burası da Ortaçağ'ın sonunda terk edilecektir. Bu köyün sakinleri muhtemelen bugün hâlâ o bölgede bulunan yeni bir köye göç etmişlerdi.

Taşra işleri

Günlük hayat, tarlada yapılması gereken işler etrafında düzenlenirdi. Takvimler de hasat ve bağbozumu gibi tarımsal dönemlere göre şekillenirdi. Her mevsimin başı ve sonu belli bir azize adanan bayramlarla kutlanırdı.

Dört mevsim çalışan köylüler

Kırsal bölgelerde yapılması gereken işler çok çeşitliydi. İlkbaharda besi hayvanlarının ekinleri ezmemesi için tarlalar çalı ve dallardan örülen çitlerle çevrilir; toprağı zenginleştirmek için, genellikle kışın otlayan hayvanların bıraktığı gübreler kullanılırdı. Tarlada çift sürmek, tohum ekmek, toprağı havalandırmak, otları biçmek, buğdayı dövmek, ekinleri toplamak, elma ve üzümlerin suyunu sıkmak, sürü hayvanlarını toplamak ve kesmek, balık ve eti kurutup fümelemek, inek, keçi ve koyunları sağmak ve peynir hazırlamak köylülerin yıl boyunca yaptığı işlerin sadece birkaçıydı.

Gelişen teknikler

Yüzyıllardır kullanılan teknikler Ortaçağ boyunca yavaş yavaş geliştirildi, böylece tarım ve hayvancılığın verimi büyük ölçüde arttı. 11. yüzyıldan itibaren birçok yenilik ortaya çıkmaya başladı. Tarım ürünlerinin yıl içinde farklı alanlara dönüşümlü olarak ekildiği, ürün rotasyonu denen yeni bir sistem geliştirildi. Sabanlara takılan bir demir parçasıyla toprağın işlenmesi kolaylaştırıldı. At ve öküzlerin tarlada çalışırken soluklarının kesilmemesini sağlayan

boyunduruk icat edildi. Alet yapımında kullanılan demir de eskisinden daha kaliteliydi. Bu sayede at ve eşeklere artık nal takılıyordu. Köylüler tahta, kemik ve deriden, bugün hâlâ arkeolojik kazılarda ortaya çıkan birçok eşyayı yapıyordu.

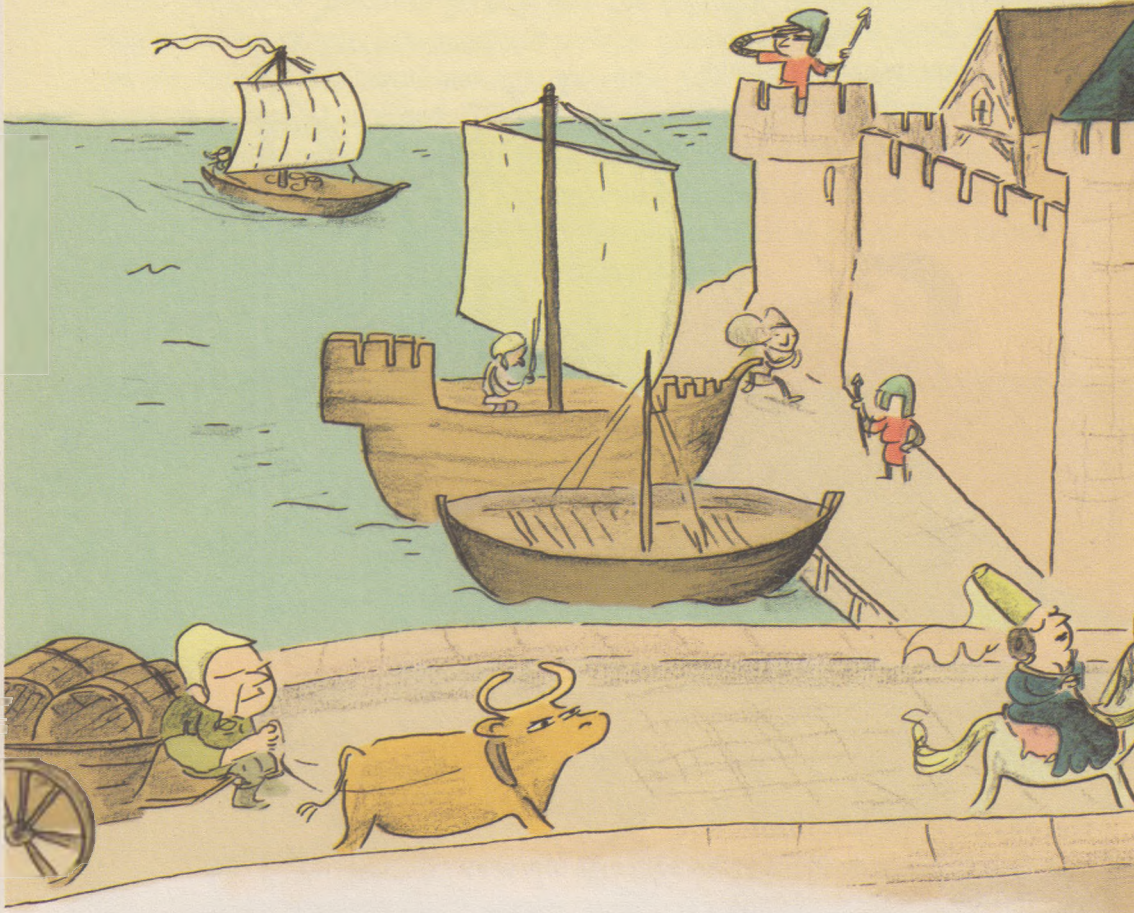

Derebeyleri ve köylüler

Yılın birkaç gününde köylüler derebeyinin topraklarında taşıma, toprağı havalandırma gibi işlerde çalışırdı. Bunun dışında kalan vakitleri kendilerine aitti. İşlerinde en zengin olanları başkalarından toprak satın alıp kiralayabilirdi. Derebeyine vergilerini ödedikten sonra ürünlerini pazar ve panayır yerlerinde satmaya giderlerdi. Ürün, kişi ve hayvanların dolaşımı vergiye tabi tutulurdu. Şehre girerken, köprüden geçerken ya da gemiye binerken derebeyine para ödemek zorunluydu. Kısacası derebeyleri köylülerin üzerinden geçinirdi, bu yüzden de onları korumak zorundaydılar.

Antik sitelerden Ortaçağ şehirlerine

Şehirler ilk defa Ortaçağ'da ortaya çıkmadı. Batı Avrupa'daki şehirlerin birçoğu Galya-Roma dönemine, hatta daha eskilere dayanıyor. Ama bütün bu şehirler Ortaçağ boyunca büyük değişiklikler geçirdi. Bazı şehirler zamanla yok olurken, yenileri kuruldu. Bu sırada ekonomi ve ticaret de hızla gelişmekteydi.

Eski ve yeni şehirler

Erken Ortaçağ'da eski antik sitelerde yaşam hâlâ sürmekteydi. Tabii bunların bir kısmı artık birer köyden ibaretti. Daha büyük olanlarında kont ve piskoposun, yani devlet ve din görevlilerinin malikâneleri bulunurdu. 9. ve 10. yüzyıllardan itibaren askeri kalelerin etrafında yeni şehirler kurulmaya başladı. Ortaçağ boyunca, kare şeklinde bölgelere ayrılmış, basit planları olan kasaba ve şehirler ortaya çıktı.

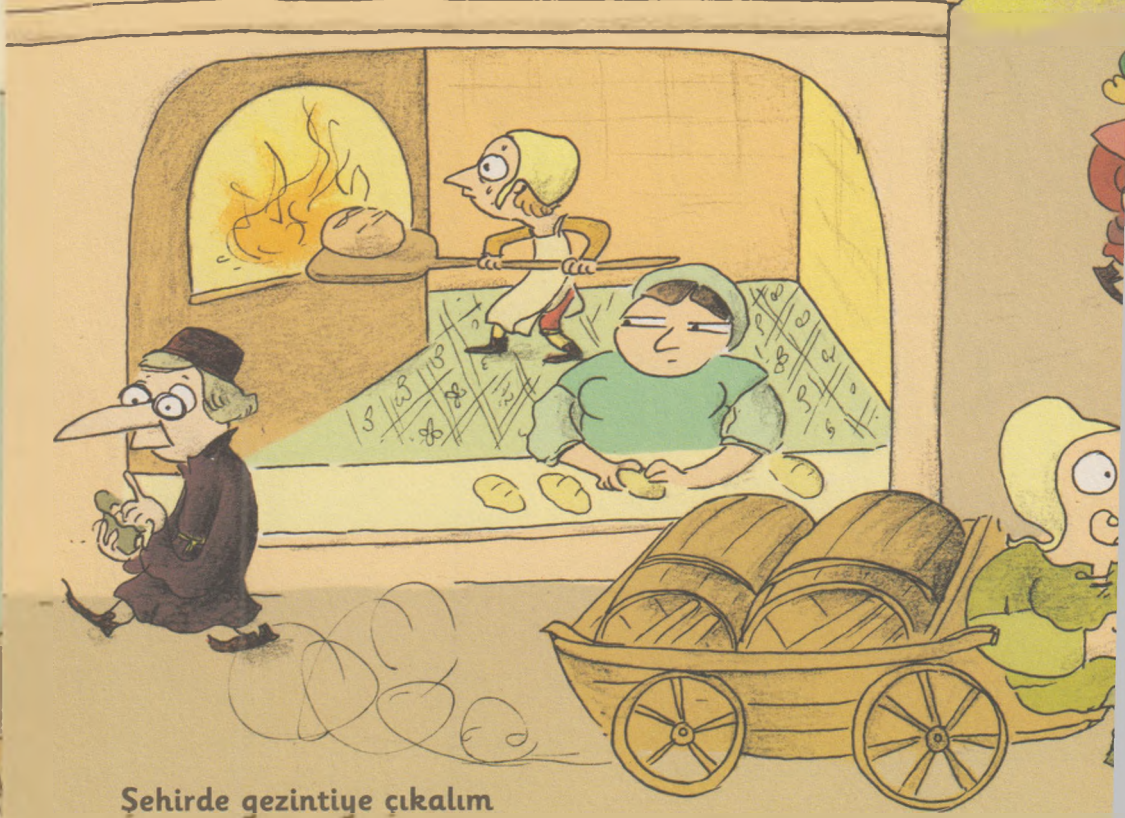
Ticaret merkezi şehirler

Bu şehirlerde zanaatkâr dükkânları, pazar yerleri, nehir veya deniz limanları bulunurdu. Derebeyinin zenginliklerini korumak için adamlar tutulurdu. Şehrin etrafını çeviren ve şehir genişledikçe sınırları büyüyen surlar inşa edilirdi. İçeriye devasa kapılardan, köprülerden veya limanlardan girilirdi. Giriş sırasında her kişi ya da hayvan başına ve ürünler üzerinden vergi ödenirdi.

Şehir hayatı: Mahalleler, evler, dükkânlar, anıtlar

İnsanların sadece onda biri şehirlerde yaşırdı. Buna rağmen şehirler hayat dolu ve kırsal kesimi aratmayacak şekildeydi. Büyük sokakların, bazen de duvar ya da hendeklerin birbirinden ayırdığı mahallelerden oluşurlardı.

Şehirde gezintiye çıkalım

Şehrin içinde her an meydanlarda, anıt veya kiliselerin önünde gezinen, işlerine koşuşturan bir dolu insan vardı. Mahalleler, birbiriyle kesişen sokaklar, su dolaşımını sağlayan kanallar, ev, dükkân ve atölyeler şehri süslerdi. Bugün hâlâ şehirlerin tarihi mahallelerinde gezinirken görebileceğiniz gibi, bu mahalleler şehrin içinde ufak köyleri andırırdı. Her mahallenin mimarisi orada yaşayanların uğraştığı işe ve zenginliklerine göre farklılık gösterirdi. Ayrıca kilise ve mezarlıklar, kamusal alanlar, büyük evler, pazar yerleri, han ve hamamlar, meydanlar, ambarlar, bunların hepsi şehir manzarasının bir parçasıydı.

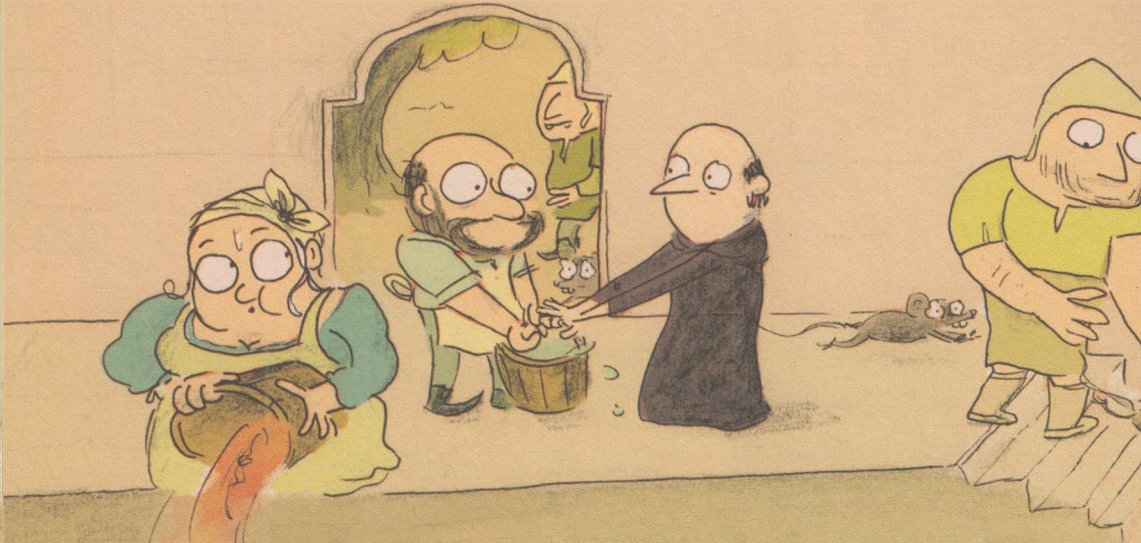

Yemyeşil bir şehir!

Şehirlerdeki nüfus köylerdekinden daha yoğunlu. Buna rağmen Ortaçağ şehirlerinde bolca yeşil alan, bağ-bahçe, park, çayır, gölet, derelerin kenarına kurulmuş balık tutma mekânları ve değirmenler vardı. Üzerine bina inşa edilmeyen bu alanlar, günümüz şehirlerinin altında, bazen birkaç metrelik kapkara bir toprak şeklinde çok etkileyici kalıntılar bıraktı. Bu tür toprağın incelenmesi başlı başına bir arkeoloji dalı...

Aman dikkat, yangın var!

Şehirlerin mimarisi oldukça zorlu bir konuydu. Mesela Fransa'nın kuzeyindeki birçok şehir tamamen ahşap ve kilden yapıldı. Tabii taş, kiremit ve arduaz gibi daha dayanıklı, ama daha az bulunan maddelerden sadece kilise ve şato gibi önemli binalar yapıldı. Fransa'nın güneyindeyse bu maddeler daha çok bulunduğu için yangın riski de bir o kadar azdı.

İmdat! Çevre kirliliği başladı!

Şehirlerin temizliği Ortaçağ boyunca çok büyük bir sorun oldu. Şehrin hem merkezinde hem de etrafında çevreyi kirleten atölyeler kurulurdu; kasap ve balıkçılar, deri işçileri, çömlükçiler, boyacılar...

Bu iş kolları sayesinde şehir halkının karnı doyar, ürünler şehir sakinleriyle uzaklardan gelen tüccarların bulunduğu pazar yerlerini doldururdu.

Salgın hastalıklarla mücadele

14. yüzyıldaki korkunç veba salgınının da gösterdiği gibi, şehirde yaşamın ciddi riskleri vardı. Ortaçağ boyunca şehirdeki yaşam koşullarını geliştirmeye çalışmak için çok çaba sarf edildi.

Derebeyleri, bazen de, özellikle Paris'e olan sevgisiyle bilinen Fransa Kralı II. Philippe (1180-1223) gibi hükümdarlar, bizzat yeni kanallar açtırır, içme suyu sağlayabilmek için kuyular kazdırır, çöp alanlarının şehir dışına taşınmasını sağlardı.

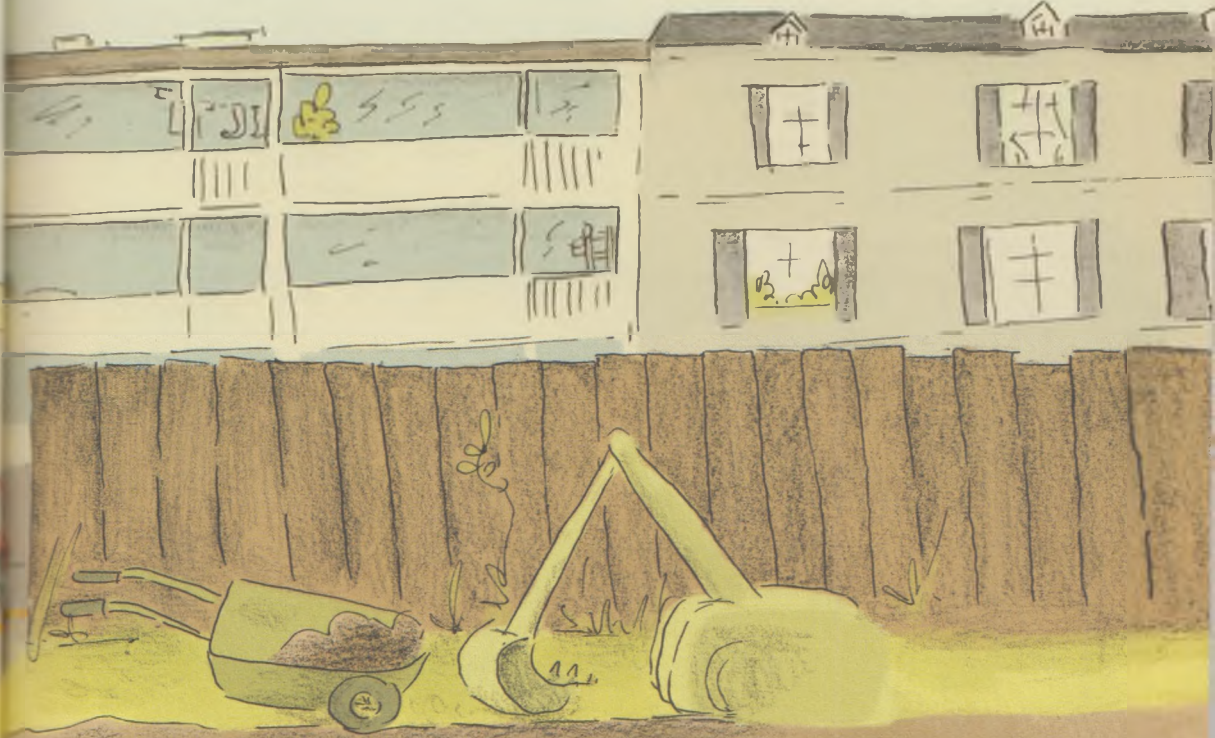
Günümüz şehirlerinin göbeğinde eski yaşam kalıntıları

Bugün yapılan arkeolojik kazılar, kentlerde ortaya çıkarılan kalıntıların kırsal kesimdekilerden çok daha fazla olduğunu gösteriyor. Bu yaşam kalıntıları sayesinde şehir sınırlarının yüzyıllar içinde nasıl değiştiğini ve Ortaçağ şehirlerinin nerede, ne zaman ve nasıl kurulduğunu öğrenmek mümkün.

Ortaçağ insanının hayatını anlatan şehirler

Şehirlerin geçmişlerini anlayabilmek için arkeolojiye ihtiyacımız var. Her bir şehrin kökenini, işleyişini ve geçirdiği evrimleri arkeoloji sayesinde öğreniriz. Şehirlerin planı sonsuza dek aynı kalmaz. Nüfus, ekonomi ve çevrenin etkisiyle değişir. Bazen nehirlerin akıntılarındaki farklılıklar bazı evlerin yıkılıp yerlerine başkalarının yapılmasını, yeni kanallar kazılmasını, rıhtım, liman, iskele, toprak setleri, köprü ve geçit gibi yapıların inşa edilmesini gerektirir.

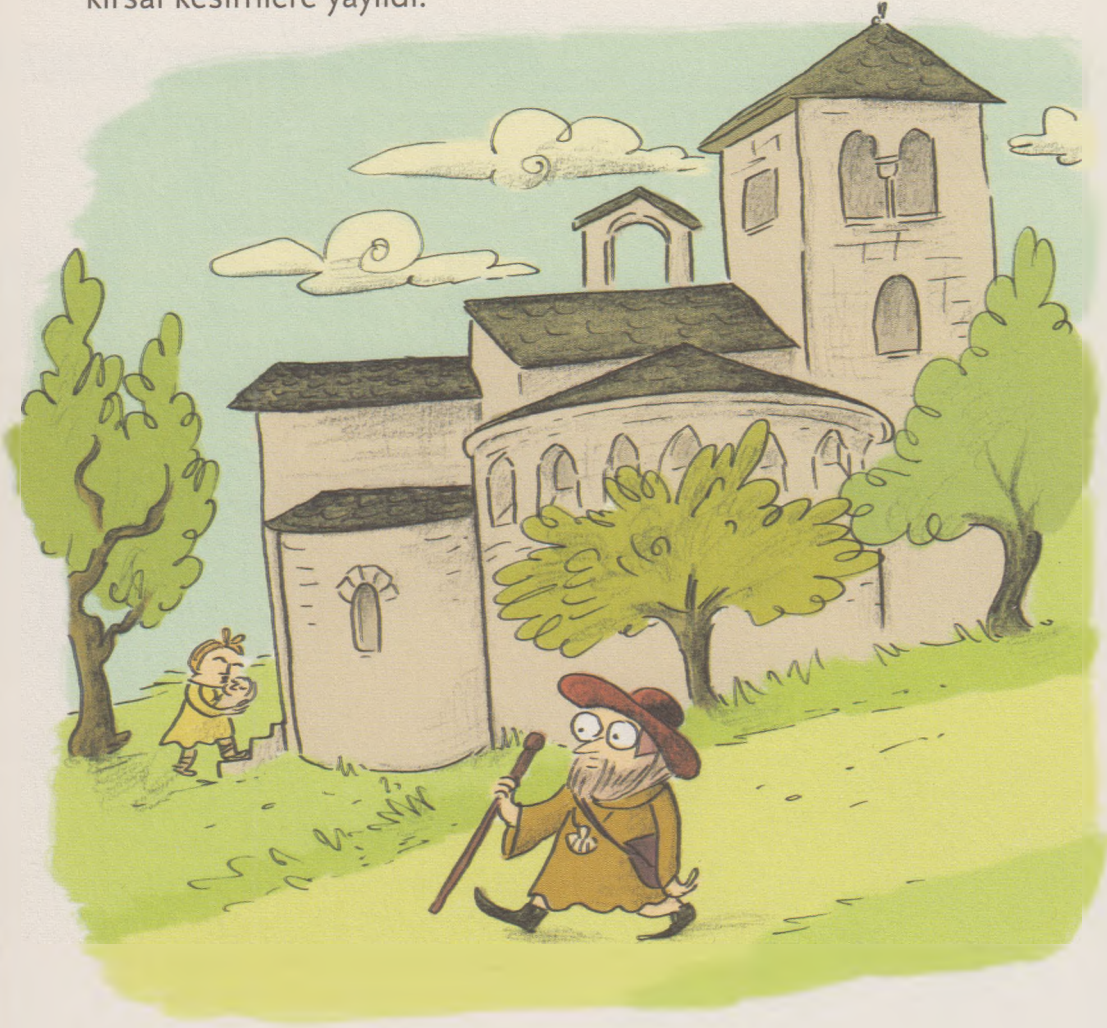
Kemiklerin hikâyesi

Arkeolojik kazılarda bulunan ve uzmanların incelediği iskeletler, bize güzel bir hayatın, olumsuz hijyen koşulları ve yetersiz beslenme nedeniyle nasıl erkenden sona erebildiğini gösteriyor. Sıkışmış omurgalar, yamulmuş eklemler, çürük dişler... Mezarlarda bulunan kemikleri ve diğer eşyaları inceleyerek cesedin ölüm anındaki yaşını tespit edebilir ve o dönemin sağlık koşulları hakkında önemli bilgiler edinebiliriz.

Hristiyanlık, vaftizden ölüme uzanan yol

Batıda Hristiyanlık zaman içinde paganizmin (çok tanrılı inançlar) yerini aldı. İlk Çağ'da ortaya çıkan bu din, önce büyük şehirlerde benimsendi, sonra da Ortaçağ boyunca yavaş yavaş kırsal kesimlere yayıldı.

İlk kiliseler

En eski Hristiyan yapıtlarıyla ilgili ayrıntılı bilgi verebilecek arkeolojik çalışmalar yürütmek bir hayli zor, çünkü bu eski kiliselerin çoğunun kalıntıları günümüzde hâlâ ayakta olan kiliselerin altında bulunuyor. Sayıları Ortaçağ'da hızla artan kiliselerin en büyükleri piskoposluk şehirlerinde bulunan ve içlerinde vaftizhane* barındıran katedrallerdi.* Ama o dönemde şehirlerde ve kırsal bölgelerde en çok karşılaşılan dini yapıtlar kiliseler ve yol kenarlarına inşa edilen şapel (küçük kiliseler) ve mabetlerdi.

Ölüm ve cenaze

7. yüzyıldan itibaren Hristiyan inancı cenaze törenlerini de etkilemeye başladı. Ölülerin büyük çoğunluğu kilisenin yakınında bulunan mezarlığa gömülürdü. Sırt üstü yatırılıp elleri göğüslerinin üzerinde kavuşturulurdu. Eski zamanlardaki, ölülerin yanında mezarlarına, silah, değerli eşya veya "öteki dünya"ya yolculuklarını kolaylaştırılacak adaklar konması geleneği ortadan kalktı. Bazen ölülerin vücutları kefen denen beze sarılırdı. Mezarlar, dönemlere ve bölgelere göre farklılık gösterirdi. Ölüler kimi zaman toprağa kazılan basit bir çukura gömülür, kimi zaman da bir lahite konur ya da ahşap bir tabutla defnedilirdi. Hristiyan inancına göre sadece vaftiz edilmiş kişiler ölümden sonra cennete ulaşabilirdi. Ortaçağ kiliseleri, vaftiz edilecek yaşa gelmeden ölen çocukların da cennete gidebileceği fikrini ileri sürmüştü.

O da ne demek?

İlk Çağ'dan itibaren piskoposun yaşadığı şehirlerde, katedralin etrafında önemli dini yapıtlar inşa edilmeye başlandı. Genellikle bunlar daha küçük bir ikinci kilise, piskopos şatosuna ait daha ufak binalar, içinde bulunan minik bir havuzda Hristiyanların vaftiz edildiği bir **vaftizhane** gibi yerlerdi. İsviçre'nin Cenevre ve Fransa'nın Lyon şehirlerindeki **katedral** alanları, arkeoloji sayesinde tanıdığımız, türlerinin en büyük ve önemli örnekleridir.

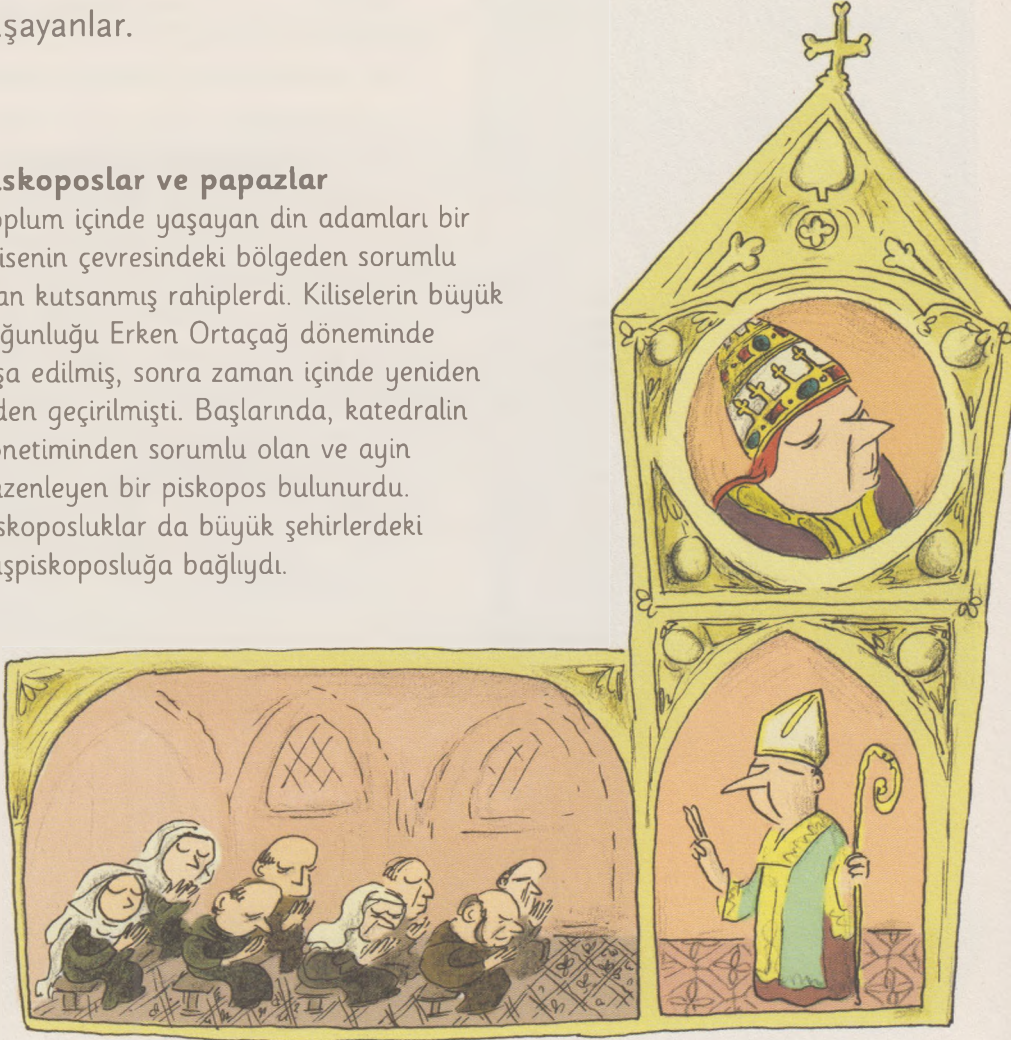

Din adamları

Ruhban sınıfını oluşturan din adamları iki gruba ayrılırdı: Halkla iç içe olanlar ve gözden uzakta manastırlarda, katı kurallarla yaşayanlar.

Piskoposlar ve papazlar

Toplum içinde yaşayan din adamları bir kilisenin çevresindeki bölgeden sorumlu olan kutsanmış rahiplerdi. Kiliselerin büyük çoğunluğu Erken Ortaçağ döneminde inşa edilmiş, sonra zaman içinde yeniden elden geçirilmişti. Başlarında, katedralin yönetiminden sorumlu olan ve ayin düzenleyen bir piskopos bulunurdu. Piskoposluklar da büyük şehirlerdeki başpiskoposluğa bağlıydı.

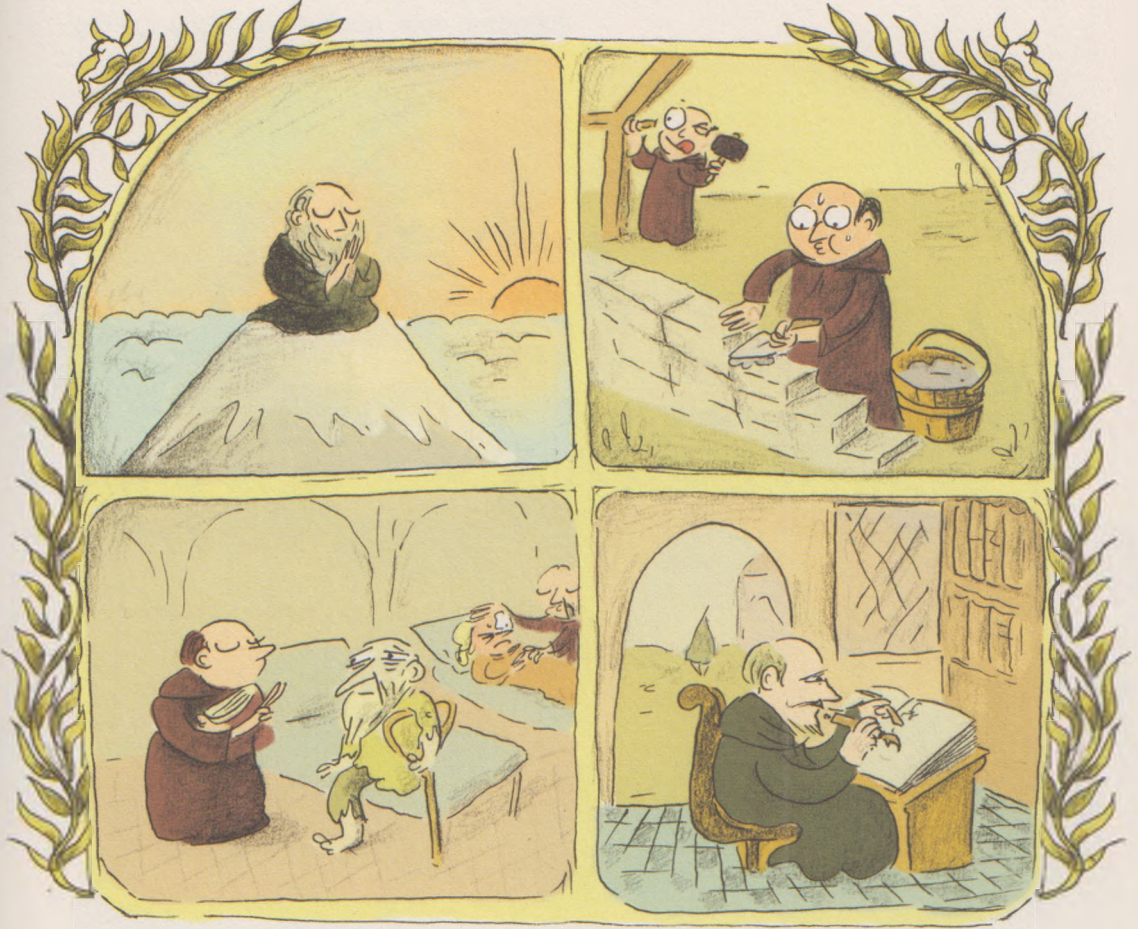
Yalnız ya da topluca ibadet

Toplum içinde yaşamayan din adamlarının bir kısmı dünyadan elini eteğini çekmiş ve yalnız bir hayatı seçmiş keşişlerdi. Ormanlarda, dağlık bölgelerde ya da ufak adalarda yaptıkları kulübelerde yaşarlardı. Diğerleriyle başrahip veya başrahibe tarafından yönetilen manastırlarda beraberce yaşardı. Erken Ortaçağ boyunca bu yaşam tarzı İtalya ve İrlanda'dan çıkarak bütün Batı Avrupa'ya yayıldı.

İşleri başlarından aşkın keşişler

Bu papazlık tarikatlarının en ünlüsü 6. yüzyılda Aziz Benediktus tarafından İtalya'da kurulan Benedikten tarikatıydı. Son derece girişken olan Benedikten rahipleri devasa manastırlar, birçok kilise, tahıl ambarı ve değirmen inşa etmiş; orman ve bataklıkları yaşanabilir

alanlara çevirmişti. Dua eder, fakirlere ve hastalara yardımcı olurlardı. Okuma yazma bildikleri için, eski el yazmalarını kopyalayıp manastırların *scriptorium*'unda* arşivler, böylece bilgilerin korunmasını sağlamış olurlardı.

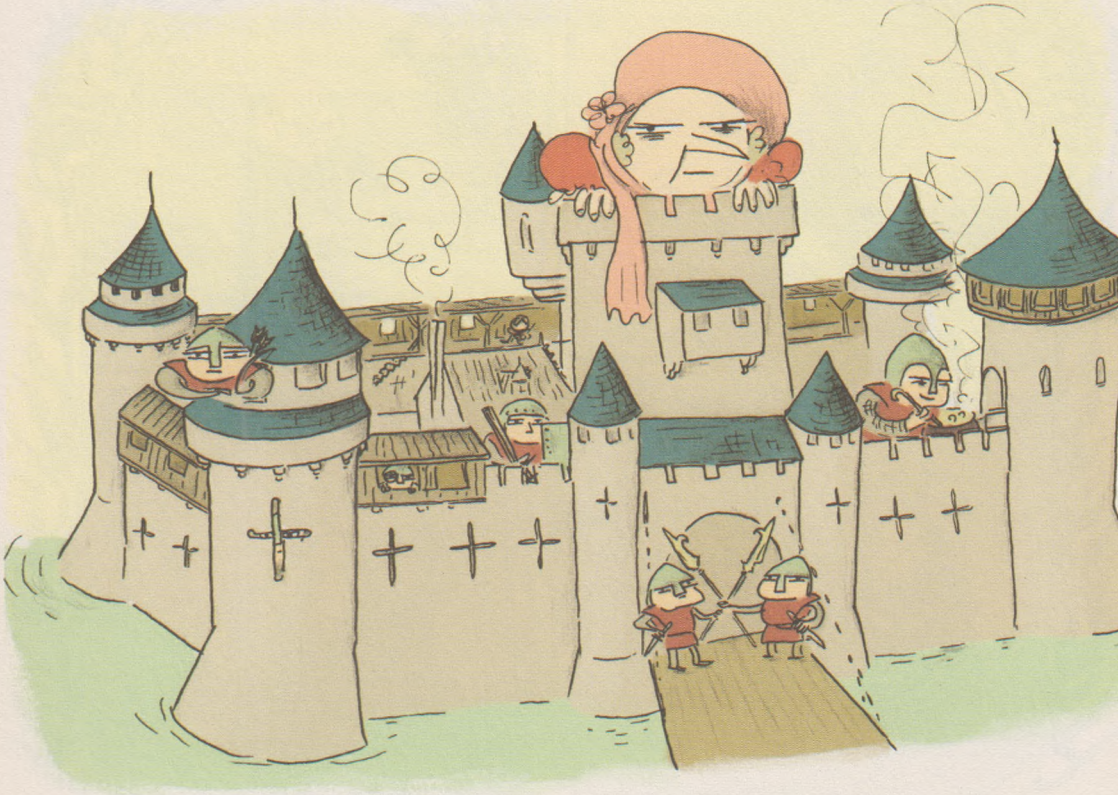

O da ne demek?

Latince yazmak anlamındaki *scribere* kelimesinden gelen *scriptorium*'u Türkçeye "yazıhane" olarak çevirebiliriz. Bunlar, manastır ya da başpiskoposluklarda bulunan, keşişlerin eski metinleri çevirip kopyaladığı ve arşivlediği, genellikle kütüphanelerin yanında bulunan yazı atölyeleridir. O dönemde matbaa henüz icat edilmediğinden yazılı eserleri çoğaltmanın tek yöntemi buydu. Her bir *scriptorium*, başında bir öğretmenin bulunduğu bir okul gibiydi.

Ortaçağ'ın devasa şatoları

Bugün hâlâ ayakta duran şatoların büyük çoğunluğu Geç Ortaçağ döneminden kalmadır. 1000 yılından önce inşa edilmiş en eski şatolar veya içlerinde derebeylerinin yaşadığı irili ufaklı malikâneler hakkındaki bilgilerimizi ise arkeolojik kazılar sayesinde elde ediyoruz.

İnşaat yapmak yasaktır!

Roma döneminden beri, devletin izni olmadan şato inşa etmek kesinlikle yasaktı. Frank hükümdarları 10. yüzyıl sonunda tahtın bir hanedandan diğerine geçmesiyle yaşanan iç karışıklık dönemine kadar bu yasağı yürürlükte tuttu. Bundan sonraysa kraliyet üzerinde hak iddia eden soyluların çoğu, topraklarını rakiplerinden koruyabilmek için kendi şatolarını yaptırmaya başladı.

Toprak ve ahşaptan yapılma ilk şatolar

Bugün hâlâ gezip görebildiğimiz; büyük surlara, kulelere, zindanlara, açılır-kapanır köprülere, tepe mazgallarına ve barbakanlara (düşmana ok atmak için kale duvarlarına açılmış delikler) sahip şatolar genellikle 12. yüzyılın sonuyla 13. yüzyılın başından kalmadır. Ondan üç yüzyıl öncesine kadar yapılan ilk şatolarsa toprak veya ahşaptandı. İçinde derebeyinin yaşadığı konağın, fırının, kilisenin bulunduğu bir ya da birkaç avluyu çevreleyen surlardan ibaretti. Bazı şatolarda toprağı koni şeklinde üst üste yığarak bir tepe oluşturulur ve bunun üzerine bir gözetleme kulesi dikilirdi. Bugün halen rastlayabileceğimiz bu yapay tepelere “höyük” ismi verilir.

Stratejik noktalar

Kaleler büyük prensliklerin sınırlarına, önemli yolların kesiştiği noktalara, şehirlerin içine (Paris'teki Louvre Kalesi gibi) ya da geniş alanlara hâkim tepelerin doruğuna inşa edilirdi. İnşa edilecekleri yerler her zaman stratejik olarak seçilirdi, çünkü özellikle askeri savunma amaçlı kullanılırlardı. Fakat çoğu

zaman bölgede yaşayan insanların ve yetiştirilen ürünlerin yönetildiği yer de bu kalelerdi. Mahkemeler, vergi daireleri, tahıl ambarları ve köylülerin derebeyine getirdiği ürünler buralarda bulunurdu. Bazen bayram ve kutlamalar, ziyafetler, fuar ve turnuvalar da şatolarda düzenlenirdi.

Kalelerden keyif şatolarına

İlk şatolarda derebeyi ve ailesinin konağı avlunun içinde, etrafı çitlerle çevrilerek korunan höyüğün dibinde bulunurdu. 11. yüzyıldan itibaren şatolar, iç kale de denen, derebeyi ve yakınlarının içinde yaşadığı en uzun kulenin etrafına kurulmaya başladı. Şatoların efendileri sürekli orada oturmazdı. Çoğu zaman askerler, subaylar ve derebeyinin adına adalet, vergi ve diğer idari işlerden sorumlu yöneticiler tarafından kullanılırdı. Derebeyinin kendisi genellikle şehirde ya da kırsal alanda bulunan daha rahat konakları tercih ederdi. Ortaçağ'ın

sonunda şatolar, Rönesans sırasında daha da yaygınlaşacak bir şekilde donatılmaya başladı. Artık içlerinde geniş banyolar, bahçeler, ısıtılan odalar, büyük mutfaklar, oyma süslemeler, duvar halıları ve ince işçilik isteyen mobilyalar vardı.

Şatoda hayat gel keyfim gel mi sandın!

Bugünün koşullarıyla karşılaştırsak, şatolarda yaşam hiç de rahat değildi. Tuvaletler, burçların kuytu bir köşesinde, boşluğun üzerine yapılan, ortasında delik bulunan bir odadan ibaretti. Mutfaklarda yalak vardı, ama lavabo yoktu. Isıtmaysa en büyük problemlerden biriydi. Şöminelerde çok fazla odun yakmak ve cereyan yapmaması için pencere ve kapıları iyice kapatmak gerekiyordu. Ahşap kaplama ve halılar duvarları yalıtım için kullanılıyordu. En iyi ısınan alan hiç kuşkusuz mutfaktı. Koşullar zamanla biraz düzelse de devasa kaleler asla zengin tüccar ve burjuvaların şehirlerdeki evleri kadar rahat olmadı.

Ortaçağ'ın devasa katedral ve manastırları

Kilisenin ileri gelenleri, çoğu bin yıl sonra hâlâ ayakta olan taştan devasa yapıtlar inşa ettiler.

Taştan hazineler

Ortaçağ'da başta katedral ve manastırlar olmak üzere baş döndürücü boyutlarda, birçok taştan dini bina inşa edildi. Kiminin yapımı bir asırdan uzun sürdü. Bunların en ünlüsü Fransa'nın Normandiya bölgesinde ufak bir adanın üzerine inşa edilmiş olan Mont Saint-Michel Manastırı'ydı. Bu yapıtların inşası da büyük şato ve kaleler gibi büyük servetlere mal oldu ve inşaatlarda sayısız işçi çalıştı. Bu da Ortaçağ'ın sadece savaşlardan ibaret olmadığını bir göstergesiydi; hatta bu nedenle 12. ve 13. yüzyıllara "katedraller çağı" adı verildi. Bu binaların maliyetini, itibarlarını sonsuza kadar kanıtlamak isteyen piskopos ve prensler kişisel servetleriyle karşıladılar.

Romanesk mimariden Gotik döneme inşaat sanatı

Katedrallerin inşaat alanları çok uluslu idi. Taş işçileri, heykeltıraşlar, kimi günümüze kadar gelen muhteşem vitrayları yapan cam işçileri, bütün Avrupa'yı dolaşan ve herkesin peşinden koştuğu zanaatkarlardı. Herkesten iyi bildikleri inşaat sanatının sırları önce Erken Ortaçağ'da Romanesk mimariyi, ardından da Gotik sanatı doğurdu. Roman stili, özellikle yuvarlak, yay şeklinde kemerler, beşik tonozlar ve kabartmalarla süslenmiş kalın duvarlarla kendini belli eder. 12. yüzyıldan itibaren yavaşça, başta "Fransız stili" de denen Gotik tarza doğru evrilir. Bu stilse kaburgalı tonozları, tarihi olayları resmeden renkli vitrayları ve Paris'teki ünlü Notre-Dame Katedrali'ndeki gibi dantel şeklinde oyulmuş taşları destekleyen payandalarıyla öne çıkar.

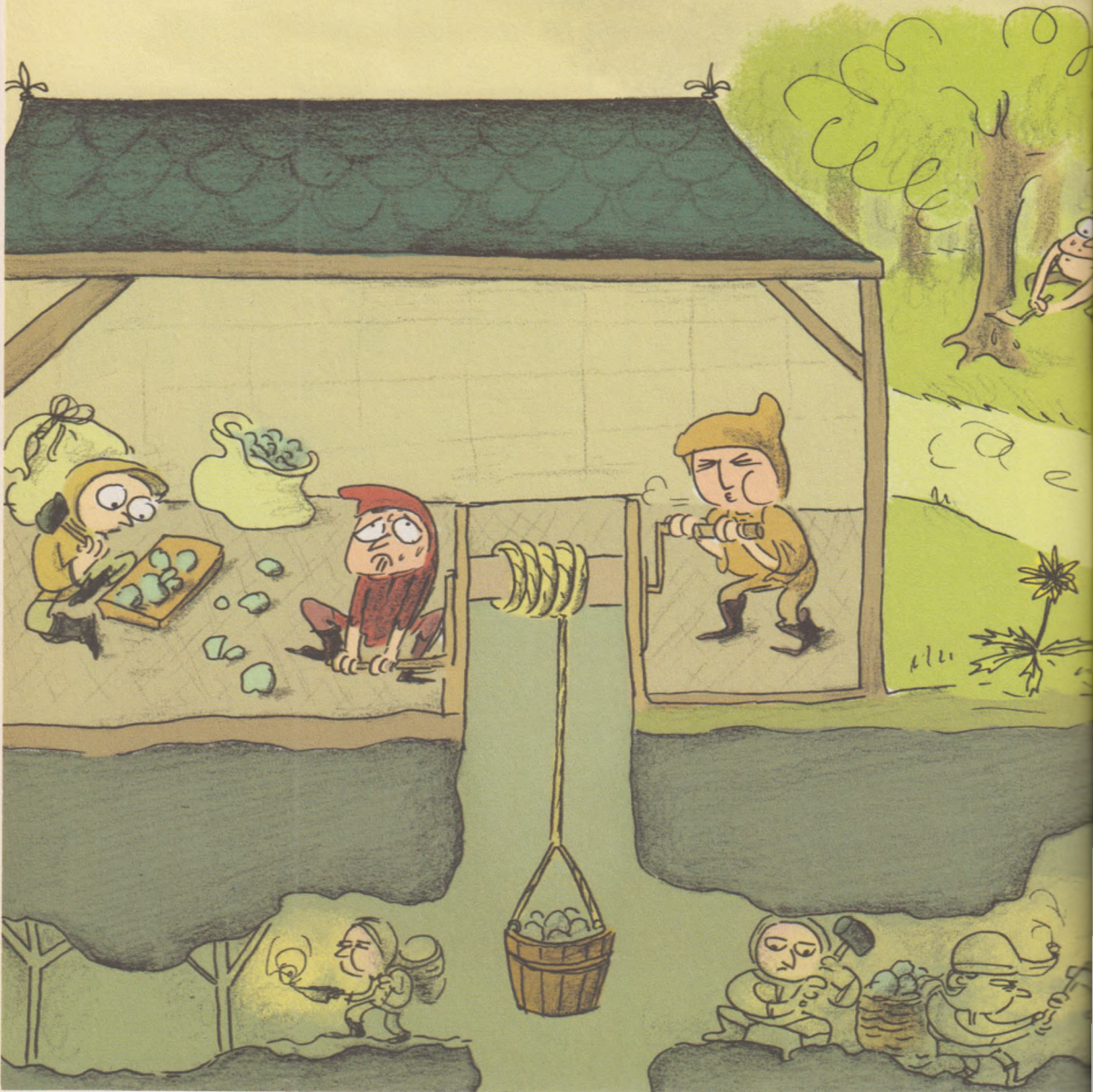

Binlerce köprü, kapalı çarşı ve değirmen

Tabii Ortaçağ'da mimari sadece bu devasa yapılardan ibaret değildi. Köprüler, değirmenler, cendereler, İstanbul'daki gibi büyük kapalı çarşılar da ahşap ve taş kullanılarak inşa edilen önemli yapılardı. Bölgelere göre mimari tarz değişiklik gösterirdi. Kuzey bölgelerde toprak, ahşap ve kamış gibi maddeler sık kullanılırdı. Güney bölgelerdeyse daha çok taş ve kiremit yaygındı. Değirmen tekerleği, cendere vidası veya kilise, pazaryeri ve ambarların çatısı gibi her yapının en incelik gerektiren bölümlerini alanlarında uzmanlaşan ustalar yapardı.

Değişen bir ekonomi

Ortaçağ'da ekonomi sanılanın aksine son derece hareketliydi. Tarım, zanaat ve ticaret alanlarında çok önemli gelişmeler oldu. İnsanlar gittikçe daha fazla ürün yetiştiriyor, bu nedenle daha fazla hammadde ve enerjiye ihtiyaç duyuluyordu. Ama aynı zamanda, günümüzdeki gibi kimyasal katkı maddeleri, motorlu cihaz ve kamyonlar olmadığından bir o kadar da yaratıcı olmak gerekiyordu.

Çok çeşitli faaliyetler!

11. ve 12. yüzyıllardaki nüfus artışı ve iklimlerin yumuşaması, beraberinde ekonomik bir patlamayı getirdi. Giderek gelişen teknikler sayesinde tarım faaliyetlerinin verimi hızla yükseldi. O zamana kadar dokunulmamış, bataklıklar ve deniz kenarları gibi sulak alanları işlenebilir hale getirmek için görülmemiş çabalar sarf edildi. Çömlekçilik, tekstil ve metalürji gibi

zanaatlar için eskisinden çok daha fazla hammadde (metaller, tahta ve taş) ve enerji kaynağı (ateş, su ve rüzgâr) kullanılmaya başlandı. Yeni yapılan yol ve köprüler sayesinde bu ürünler artık daha hızlı bir şekilde uzak mesafelere taşınabiliyordu. Gemiler sürekli nehirleri arşınıyor, kuzey ve güney arasında, Baltık Denizi'nden Akdeniz'e deniz ticareti yaygınlaşıyordu.

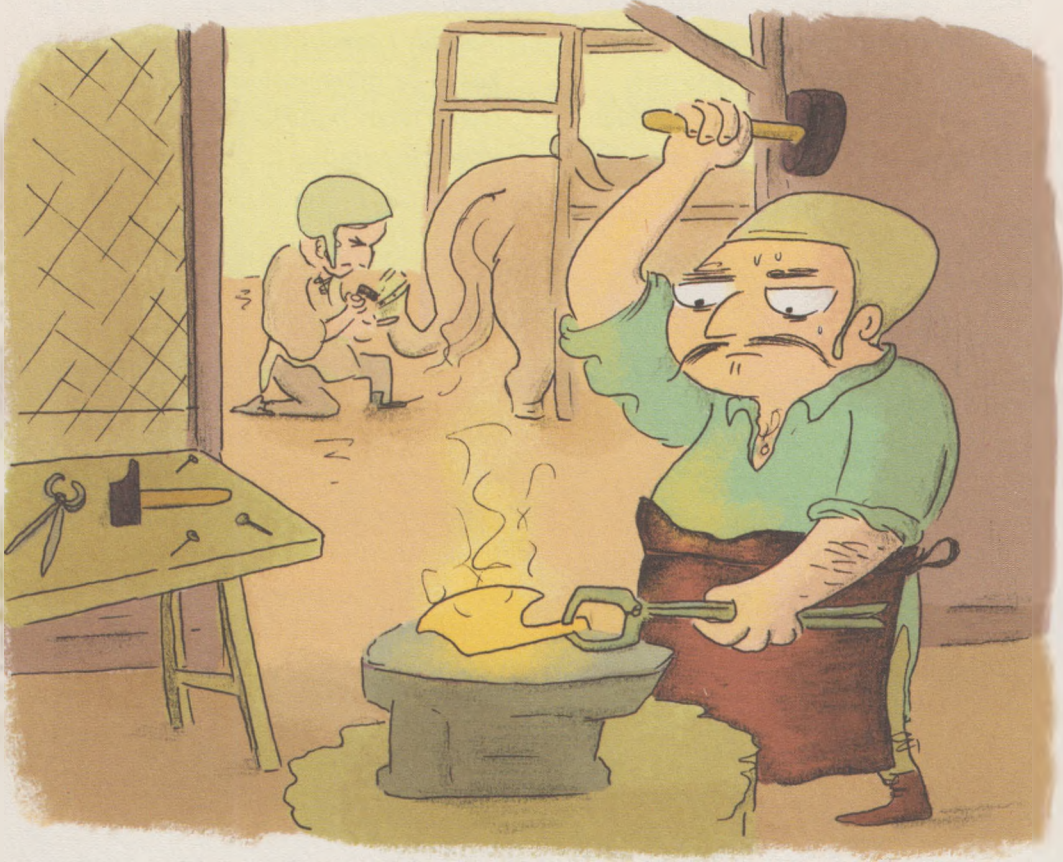

Gezegelimiz o zamandan beri tehlikede

Birkaç asırda kaydedilen bu süratli gelişmelerin çevre için olumsuz sonuçları da vardı. Doğal kaynaklar gereğinden fazla tüketilmeye başlamıştı ve bu durum kaynakların hızla tükenmesi, tabiatta ciddi değişiklikler, su kaynaklarının azalması, çevre kirliliği gibi tehlikeli sonuçlar doğurdu.

Teknoloji ve endüstri

Ortaçağ boyunca teknoloji ve uzmanlık alanları epey hızlı gelişti. Hatta 12. ve 15. yüzyıllar arasındaki dönem için bir “endüstriyel devrim” bile denebilir.

Demir ve kil

Günümüzde arkeoloji bilimi metalürji ve seramik alanlarında yaşanan gelişmeleri, demir atölyelerini, dökümhanelerin kalıntılarını ve o zamandan kalma çivi, silah ve çömlekleri inceleyerek gün ışığına çıkarmaya çalışıyor. Buluntular seramololar* tarafından inceleniyor.

Ateş enerjisinin kullanımı da aynı dönemde gelişip yaygınlaşır. Bunun en önemli göstergesi, yapımları için inanılmaz miktarlarda taş, ahşap, demir, vitray ve kurşun gerektiren şato ve katedrallerdir.

Doğadan faydalanmak

Metalürji ve çömlekçilik alanlarında giderek sanayileşen zanaatların ihtiyaçlarını karşılayabilmek üzere önemli miktarlarda doğal zenginliğin bulunması ve kullanılması gerekiyordu. Kömür üretmek için

değirmen taşında ağaçlar yavaşça yakılır, kömür, demir ve kurşun madenleri, kil, taş ve kum ocakları kurulurdu. Her sektörde kullanılan değirmenler sayesinde su ve rüzgâr enerjisinden yararlanılırdı.

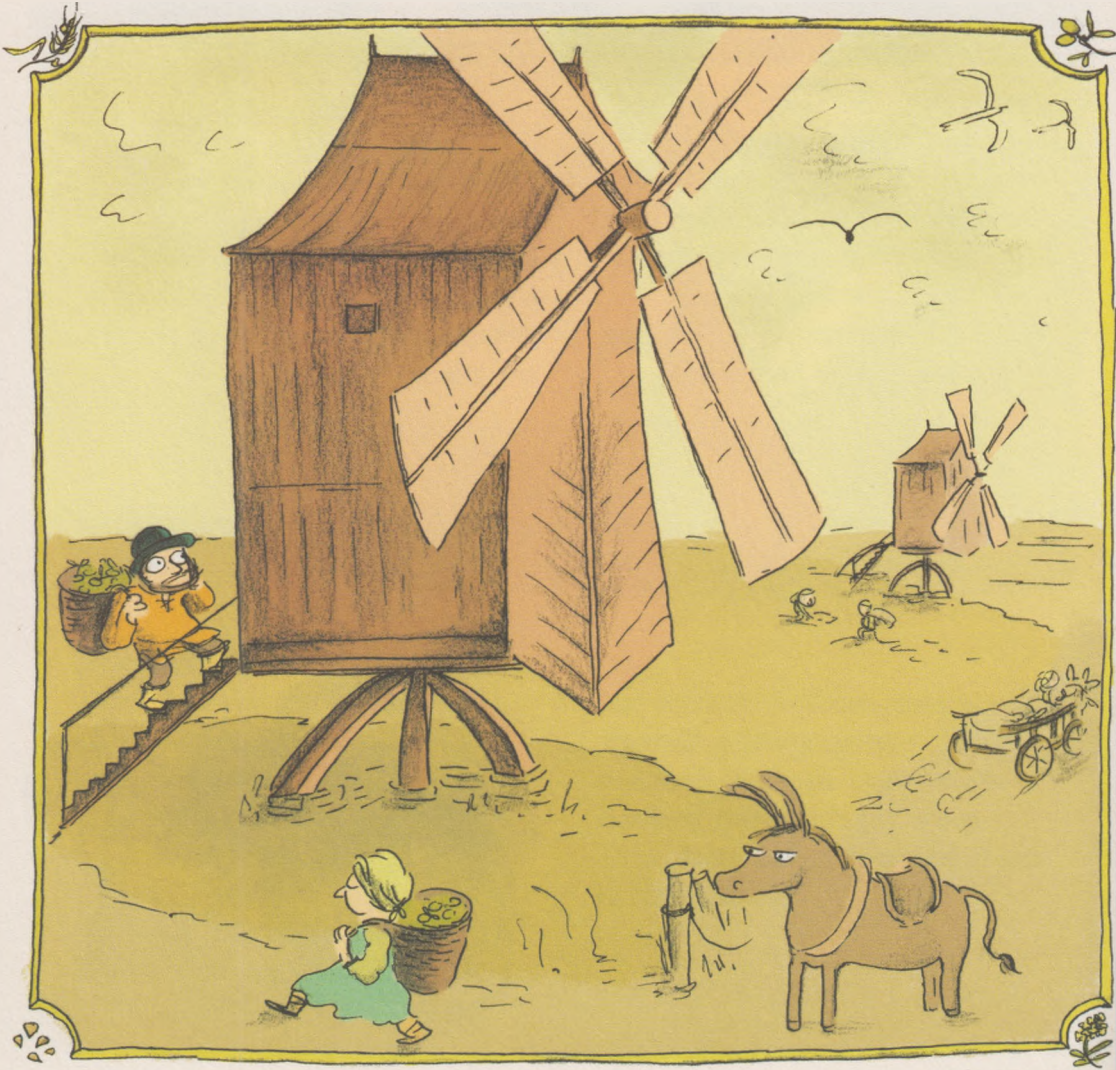
O da ne demek?

Seramologlar seramikleri inceler. Ortaçağ dönemi çömlekçiliğini çok iyi bilen bu kişiler, arkeolojik kazılarda ortaya çıkarılan buluntuların tam olarak hangi tarihe ait olduğunu bize söyleyebilir. Kimyasal analizler sayesinde de kil kalıntılarının ve çömlek kapların kökenlerini öğrenebiliriz. Bunların bazıları üretildikleri atölyeden kullanılacakları yere kadar binlerce kilometre katetmiştir. Bunun en güzel örneği, Paris ve Rouen'daki atölyelerde üretilen, 13. ve 14. yüzyıllarda Avrupa'nın kuzeyinde çok moda olan, mavi, sarı ve yeşil gibi canlı renklerdeki şarap sürahileriydi.

Her işe yarayan değirmenler

Su ve rüzgâr değirmenleri aslında İlk Çağ'dan beri kullanılırdı, ama 9. yüzyılla 12. yüzyıl arasında sayıları hızla arttı. Ortaçağ'ın motoru sayılabilecek bu yapıtlar, bugün kullanılan rüzgâr türbinlerinin de atası. Değirmenlerde un elde etmek için buğday öğütülür, yağ çıkarmak için meyveler (zeytin, ceviz) ezilirdi. Ama başka işler için de kullanılırlardı. Örneğin demir ve bakırı dövmeğe yarayan tokmaklar ile demirci körüklerini çalıştırmaya yararlardı. Bazılarına kocaman yassı çekiçler bağlanır ve bu sayede kenevir lifleri dövülerek bez ve çarşaf yapımında kullanılan bir tür kumaş haline gelmeleri sağlanırdı. Bazılarıysa çivitotu bitkisini ezerek boya için kullanılan pasteli üretirdi. Ayrıca ağaç kabuklarını toz haline getirerek tabaklama adı verilen deri üretimi için gerekli malzemeyi ve malt denen arpa tohumlarını öğüterek ise bira yapımında kullanılan tozu sağarlardı.

Aman değirmenci, canım değirmenci...

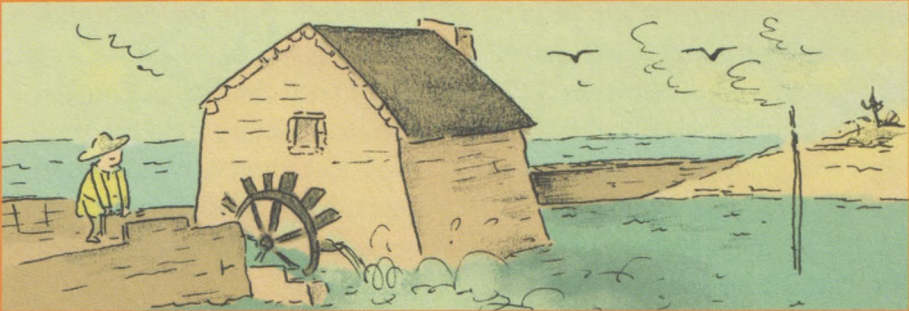
Köylüler ekmek yapabilmek için buğdayı değirmende öğütmek zorundaydı. Bu sayede değirmenler onları yaptıran derebeylerine bolca para kazandırdı. Çoğu zaman bakımı masraflı olan bu değirmenler, oldukça karmaşık ve zor olan işleyişini iyi bilen değirmencilere kiralanırdı. Ahşap ve metalden parçalarının tamiri de oldukça hassas bir işti. Su değirmenlerini işleten değirmenciler vanaları ve suyun

akışını kontrol eder, su baskını olmamasına dikkat ederdi. Bazıları aynı zamanda balıkçılık da yapardı.

Deniz kıyısında değirmenler

Gelgit değirmenleri derin haliçlere ya da uçurum kenarları ve kayalık bölgelerde doğrudan deniz kıyısına inşa edilen su değirmenleriydi. Kürekli tekeri hareket etmek için gelgit sırasında akan suyun gücü kullanılırdı. Ufak bir barajda biriktirilen su, deniz suyu yükselişe geçtiğinde değirmenci tarafından boşaltılırdı. Bu tip değirmenlerin çoğu zaman içinde kayboldu, ama birkaç güzel örneğine hâlâ Fransa'nın Breton bölgesinde rastlanabilir.

Zanaatkârlar, iş kolları ve loncalar

Ortaçağ'ın başında zanaatkârlar genellikle taşra bölgelerinde, köy ve kasabalarda yaşırdı. 9. yüzyıldan itibaren derebeylerinin teşvik etmesiyle şehirlere yerleşmeye başladılar.

Meslekler

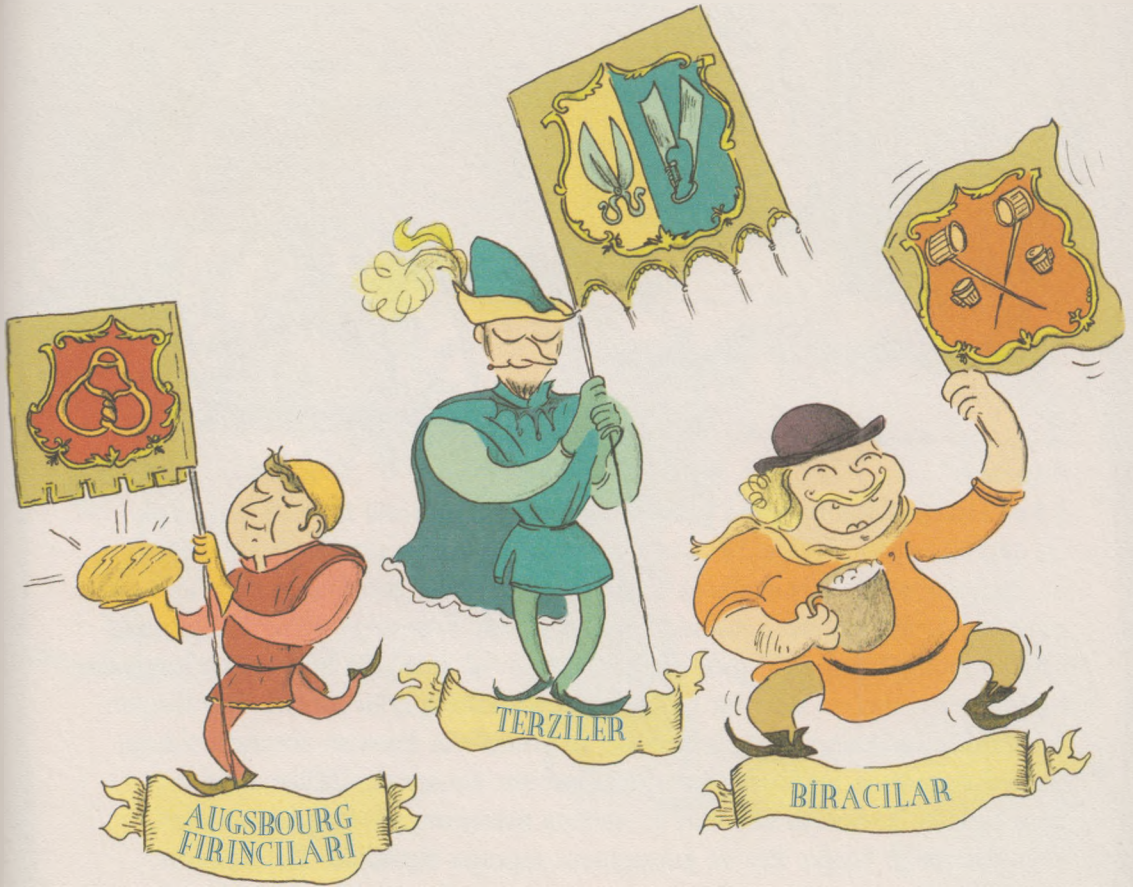
İlk Çağ'dan bu yana zanaatkârlar mesleklerini öğrenmek ve uygulamak için sık sık bir araya gelir, belli köylerde veya şehirlerin bazı mahallelerinde toplanırlardı. İhtiyaçları olan malzemelerin veya enerjinin kolay bulunabileceği yerleri tercih ederlerdi. Aynı zamanda ürünlerini satabilecekleri pazarlar, fuarlar, ana yollar, liman veya işlek nehirlerle yakın yerler elverişliydi. Şehirlerdeyse faaliyetlerinin yarattığı kirlilik, özellikle de kasap ve balıkçı

gibi esnafların diğer sakinlerden uzak yerlerde çalışmalarını gerektirebilirdi. Çünkü çoğu zaman sokak ortasına ya da akarsulara atılan hayvan atıkları ve kan, sağlık için çok tehlikeliydi. Aynı şey deri işçileri ve boyacılar için de geçerliydi. Aradan geçen onca zamana rağmen bu durum günümüzde de çok farklı değil. Kocaman fırınlarda kireç yapmak için kireçtaşı yakan demirci ve çömlekçiler de yangın tehlikesini arttırıyordu.

Loncalar

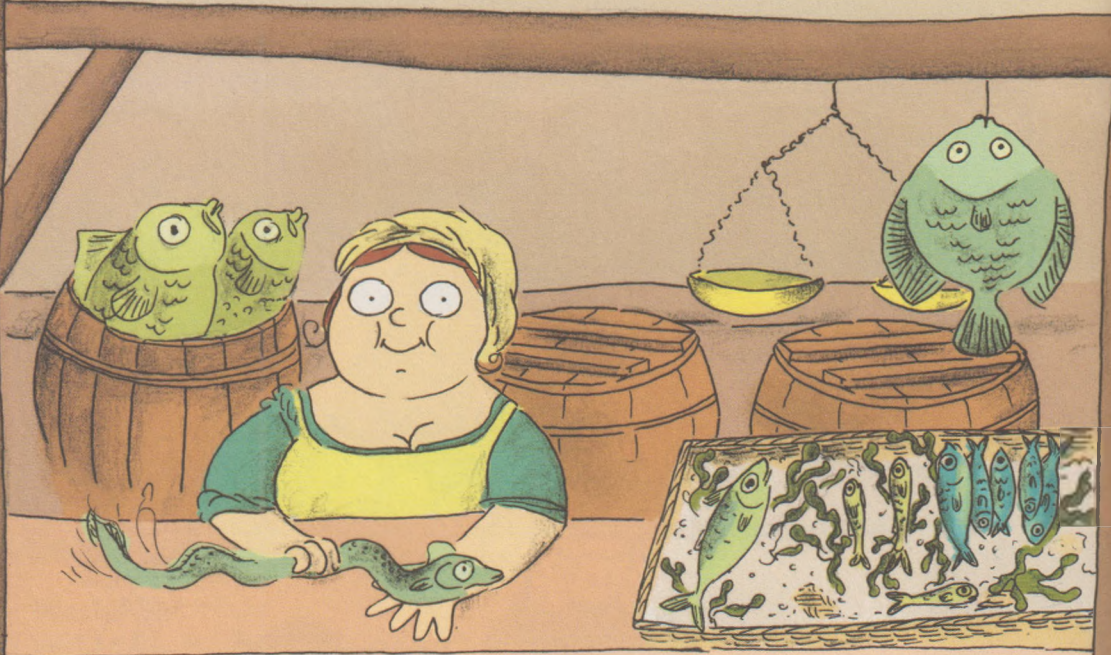
10 ve 11. yüzyıllardan itibaren zanaatkârlar meslek grupları olarak düzenli şekilde bir araya gelmeye başladı. Bunun amacı işleri için kolaylık sağlamak, üretimin kalitesini arttırmak ve düzenlerini korumaktı. Bunun ilk örneklerinden biri Normandiya'daki metal işçileriydi. Bu gruplar derebeyi tarafından korunuyor, karşılığında da kârlarından ona pay veriyorlardı. Birbirlerine özel bir yeminle bağlı üyeler arasında sıkı bir yardımlaşma

sistemi oluşturulur, kararlar oy çoğunluğuyla alınırdı. Bazı loncaların, kendilerini koruduğuna inanılan bir azizi olurdu. Mesela Aziz Vincent şarap üreticilerinin koruyucusuydu. Ticaret sayesinde servet edinen ve büyük itibar kazanan meslek sahipleri şehirlerin ileri gelen kişilerinden olurdu. Başta Fransa olmak üzere çoğu Avrupa ülkesi 13. yüzyıldan itibaren bu loncaları kontrol altında tutabilmek için vergiye bağlamıştı.

Fuarlar ve pazarlar

Ticaret, fuar alanları ve pazarlarda yapıldı. Bugün hâlâ çoğu ülkede yılda bir kez fuarlar düzenlenir; genelde haftada bir de köy, kasaba ve şehirlerde pazarlar kurulur. Günümüzde yaşayan fuar ve pazarların bir kısmı Ortaçağ'dan beri aralıksız olarak kurulmakta!

Fuarlar

Erken Ortaçağ'dan bu yana fuarlar derebeyinin kontrolü altında kurulurdu. En önemlileriye özellikle 13. yüzyıldan itibaren kralın sorumluluğuna geçti. En eskilerinden biri Fransa kralı Dagobert (629-639) tarafından Paris'in kuzeyindeki Saint-Denis şehrinde kurulan fuardı. Fransa'nın kuzeybatısındaki Champagne bölgesindeki fuar merkezindeyse 12. yüzyılda Flaman ve İtalyan tüccarlar Avrupa'nın dört bir yanından gelen kumaşlarını satardı. Derebeyleri satışlardan aldıkları vergilerle kaçakçı ve fitnecilerin ödemek zorunda olduğu cezalar sayesinde bu fuarlardan yüklü paralar kazanırdı. Ölçüler bölgelere göre farklılık gösterirdi ve kesin bir şekilde belirlenmezdi. Buğday taneleri kovayla, şarap fıçıyla, bez ve kumaşlarsa sopayla ölçülürdü. Bu ölçülerin düzenlemesi ve sayıları sürekli artan para birimlerinin değerleri yazılı kanunlarla değil, töre ve adetlere göre belirlenirdi.

Pazar yerleri ve dükkânlar

Pazar yerlerini de derebeyleri yönetirdi. Buralar, köylülerin yetiştirdikleri ürünleri satabilecekleri alanlardı. Bazı pazarların üzerleri kapalı olurdu. Şehirlerdeyse halk dükkân ve butiklerden alışveriş yapardı. Günümüzde de olduğu gibi butikler şehir sokaklarında, binaların giriş katına kurulur, kapılarının üzerinde bir tabela asılırdı. Alışverişin yapıldığı esas bölmeye ek olarak bu dükkânların, ürünleri depolamaya yarayan kiler, bodrum katı ya da avluları olurdu. En büyük dükkânlar ambar ve depolara bağlanırdı.

Yollar, patikalar ve limanlar

Ticaret yolları, ürünlerin bir noktadan diğerine ulaşmasını sağlardı.

Patika ve yollar

Bağlantı yolları kısmen Roma devrinde çizilmiş güzergâhları takip etse de, bu eski yollar dönemin gelişen politik, ticari ve dini koşullarına uygun değildi. Ortaçağ'da ana yollar şehirleri birbirine bağlardı. Kırsal kesimdeyse köyler arasında hiç de kullanışlı olmayan patikalar ve üzeri taşla bile kaplanmamış, sadece kenarlarına hendek kazılmış toprak yollar bulunurdu. Bu yollarda öküzlerin çektiği yük arabalarıyla ya da at ve eşek sırtında yolculuk yapılırdı. Akarsular ya köprülerden geçerek ya da derebeyinin idaresindeki ahşaptan yapılmış sandallarla aşıldı. Derebeyi geçişlerden vergi toplar, buna karşılık köprü ve sandalların onarım masrafını karşılardı.

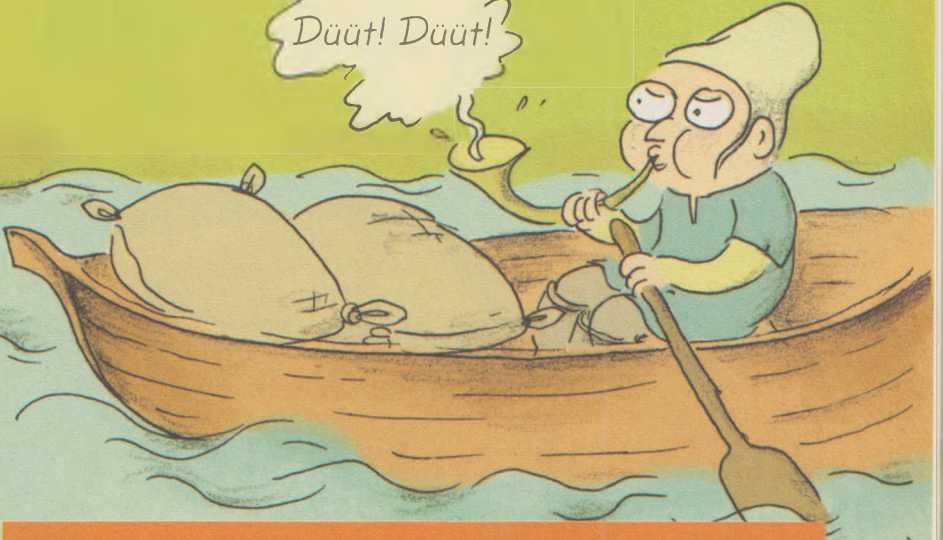

Nehir, akarsu ve deniz yolları

Çoğu zaman zanaatkâr ve tüccarlar ürünlerini su yoluyla taşımayı tercih ederdi. Çeşitli boyutlarda (en küçükleri içi oyulmuş ufak bir ağaçtan yapılmış kayıklardan, en büyükleriyse nehir mavnalarından oluşurdu) çok sayıda tekne nehir, akarsu ve çayları sürekli olarak arşınlardı. Deniz kıyısında ticaret de hızla geliştiğinden bu dönemde dalgakıranlar ve yanaşmak için ücret ödemek gereken iskeleler inşa edilmeye başlandı.

Tersanelerde giderek daha büyük boylarda gemiler yapıldığından kıyı şehirlerinde deniz ticareti hayata geçti. Akdeniz'den Baltık Denizi'ne, Avrupa'nın dört bir yanındaki liman şehirleri deniz yoluyla birbirine bağlanmıştı. Kuzey şehirlerinden metal, kehribar ve kürk, güney ve doğudansa ipek, kumaş boyası ve baharat getirilirdi. Fransa şarap, çömlek ve peynir, et ve balıkların saklanması için kullanılan tuz ithalatıyla meşhurdur.

Düüt! Düüt!

Charente bölgesinde gemi enkazları

Geçtiğimiz yıllarda Fransa'nın batısındaki Charente Irmağı'nda Ortaçağ'dan kalma iki gemi enkazı bulundu. Bunların ilki 7. yüzyıldan kalma, 14 metreye 5 metre boylarında, 50 metrekarelik yelkene sahip bir kabotaj teknesiydi. Yaklaşık 10 tonluk kargo taşıyabiliyordu. İkincisiyse 11. yüzyılın ilk yarısından kalma, düz dipli, 15 metre uzunluğa 2 metre genişlikte, ince bir mavnaydı.

Tonlarca eşya!

Uzun zamandan beri Ortaçağ kültürü, sanat ve edebiyat eserleri sayesinde inceleniyor. Fakat bunlara ek olarak o zamandan kalma seramik vazolar, paralar, kumaş parçaları ve demirden aletler gibi eşyalar da bize gündelik hayatı anlamamız için çok önemli bilgiler sunuyor.

Gündelik hayat ve eşyalar

Arkeoloji sayesinde artık bilgilerimiz, el yazmaları, sanat eserleri ve anıtlarından tanıdığımız elit kesimlerle sınırlı değil. Çeşitli kazılarda ortaya çıkarılan çok sayıda gündelik eşyadan, Ortaçağ'da yaşamış her gelir düzeyi, meslek ve sosyal sınıftan insana dair artık çok daha fazla bilgi edinebiliyoruz.

Kazılarda bulunan çömlekler dönemin bulaşık eşyaları, yeme-içme alışkanlıkları ve mutfakları hakkında bize fikir verir. Paralar, ticaret mallarının nerede ve nasıl satın alındığını gösterir. Kumaş kalıntılara bakarak giyim kuşam tarzları ve kıyafetlerin nasıl yapıldığını öğreniriz. Bir eşyayı inceleyerek onun kullanıldığı iş kolu hakkında fikir sahibi olabiliriz. Bu incelemelerin en büyük önemi, başka şekilde öğrenmemizin mümkün olmadığı sıradan insanların yaşamlarına ışık tutması... Ortaçağ'da yaşayan mütevazı insanlar hakkında neredeyse hiç şarkı veya kitap yazılmadığından bu bilgilerin değerine paha biçilemez.

Eski vazoların gizemi

Topraktan üretilen sofrâ eşyaları Ortaçağ boyunca büyük gelişme gösterdi. Kazılarda bulunan tabak ve çanaklar kırık parçaların yapıştırılmasıyla tekrar bir araya getirilir. Tabak, tepsi, testi ve sürahilerin yanında, en sık rastlanan eşyalardan biri de yemek pişirme kaplarıydı. Bu kaplar bazen pişirmeden önce kazıma veya kabartma yöntemiyle dekore edilir ve daha sonra parlak bir sırla kaplanırdı. Çömlekçiler kapların üzerine insan veya hayvan şekilleri verdikleri kilden topaklar da yapıştırırdı.

Ortaçağ'da bir ömür: Doğum, büyüme, yaşlanma ve ölüm

Bir hayli zorlu geçen bir Erken Ortaçağ döneminden sonra, 11. yüzyılla beraber ciddi bir nüfus artışı yaşandı. 14. yüzyıldan itibaren durum tersine döndü. Ortalama yaşam süresi dönemlere göre büyük farklılıklar gösterirdi. Hijyen, sağlık, salgın hastalıklar, iklim, beslenme ve zorlu çalışma koşulları ile savaşlar erken ölümlerin başlıca nedenlerindendi.

Hayat her zaman kolay değildi!

Zorluklar daha doğumdan başlıyordu. Birçok çocuk bir yaşına gelemeden hayata veda ediyor, ortalama iki çocuktan sadece biri yetişkin olabiliyordu. Kadınların doğum sırasında ölmesi çok yaygındı ve neredeyse bütün kuşaklar en az bir açlık krizi ya da salgın hastalıkla karşı karşıya kalıyordu. Bu felaketler doğal olarak en çok küçük çocukları tehdit ediyordu.

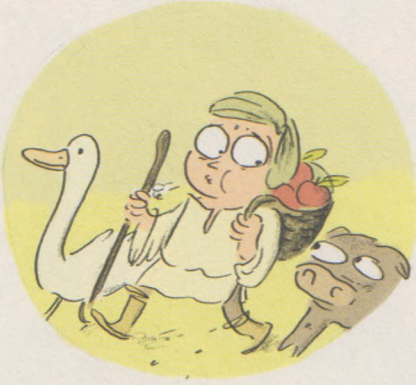
Okul Şarلمان'ın icadı mı?

Şarلمان'ın sakalı efsanelerde anlatıldığı gibi gösterişli değildi! Fakat bir anlamda okulu icat ettiği doğru... Tabii bugün bildiğimiz okullardan çok farklı bir şekilde! 789 yılında bütün rahip ve piskoposları, devletin idari işleriyle ilgilenecek kişileri yetiştirmeleri için okullar kurmakla görevlendirmişti. Keşişler bu okullarda okuma yazma, müzik ve aritmetik öğretiyordu. Din eğitime çok önem verilirdi. Paralı oldukları için okullar, özellikle zengin ailelerin çocuklarına hizmet verirdi. Ama özel yetenekler gösteren daha fakir çocuklar da okullara kabul edilebilirdi. Geri kalanlar, yani çocukların çok büyük çoğunluğuysa asla okula gitmez, mesleklerini ailelerinden ya da yanında çalıştıkları ustalardan öğrenirlerdi.

Ortaçağ'da sıkılmaya vakit yoktu!

Hangi sosyal sınıftan olurlarsa olsunlar çocuklar çok erken yaştan çalışmaya başladılar. Soylu gençler önce bir soylu ya da şövalyenin hizmetinde bir uşak, sonra süvari olarak yetiştirilir ve savaş ile avcılığın özel bir yere sahip olduğu sıkı bir fiziksel ve ahlaki eğitimden geçerdi. Ruhban sınıfına girmeye hazırlanan gençlerse zorlu manastır koşullarında çalışarak okuma yazma öğrenirdi. Diğer çocukların çoğu eğitimlerini köylü ya da zanaatkar olan ailelerinden alır; erken yaşta domuz ve kazlara bakmak, inek sağmak, peynir yapmak, kuzuların tüylerini kırmak, yün taramak, yabani otları ayıklamak, meyveleri toplamak, tarlada ailelerine yardımcı olmak gibi işlerde çalışırdı.

Korkunç felaketler: Savaş, veba, kıtlık

Savaşlar ve yağmalamalar

Savaş, her zaman olduğu gibi, Ortaçağ'da da korkunç bir şeydi. Büyük ordular düşmanla karşılaşmak için toprakları arşınlarken, onları karşılarına çıkan savunmasız insanlara saldırmaktan çekinmeyen, kontrolü imkânsız bir uşak, yağmacı, soyguncu ve maceracı sürüsü takip ederdi. 15. yüzyılda, Yüz Yıl Savaşları'nın sonunda ortaya çıkan, "Deri Yüzücüler" adı verilen ve para için her şeyi yapmaya hazır askerlerin Ortaçağ'ın ünlü şövalyeleriyle hiçbir alakası yoktu! Gittikleri her yeri yakıp yıkan, etrafa ölüm ve korku saçan bu yağmacılar yüzünden köylüler yurtlarını terk etmek zorunda kalmış, şehirlilerse birçok defa kıtlık sonuçlanan kuşatmalarla mücadele etmişti.

Yüz Yıl Savaşı

Plantagenet hanedanının hakiki varisleri olduğunu söyleyerek Fransa tahtında hak iddia eden İngiliz ve Fransız krallarının rekabetinden doğdu. 12. yüzyılda Akitanya Düşesi Elenor sırayla önce Fransa Kralı VII. Louis'yle (1137-1180), sonra da İngiltere Kralı II. Henri'yle (1154-1189) evlenmişti. Bu sebeple iki kral da iki ülke üzerine yayılan topraklar üzerinde hak iddia ediyordu. Yüz Yıl Savaşları, tek bir savaştan ziyade ateşkeslerle kesilip birbirini takip eden ve toplamda yüz yıldan uzun bir döneme yayılan (1337-1453) irili ufaklı onlarca savaşa denir. İngilizler bir süre Fransa'yı işgal ettikten sonra, sonunda VII. Charles (1429-1461) tarafından geri püskürtüldüler.

Korkunç salgınlar

Kıtık, aşırı sıcaklar veya tam tersine şiddetli soğuklar yüzünden zayıf düşmüş bünyeler hastalıklara karşı korunmasız kalır. İlk Çağ'dan beri ateşli hastalıklar ve cüzzam halk arasında en korkulan felaketlerdendi. 14. yüzyılda birden kara veba patlak verdi. Bazı

şehirlerde halkın tamamı salgına yakalandı. Bu felaketlerin getirdiği büyük korku, sanatı da etkiledi ve *Danse Macabre* (ölüm dansı) denen, Avrupa'nın kuzeyinde kilise ve mezar duvarlarına çizilen, ölümlerin ve yaşayanların bir arada gösterildiği karanlık resim akımını doğurdu.

O da ne demek?

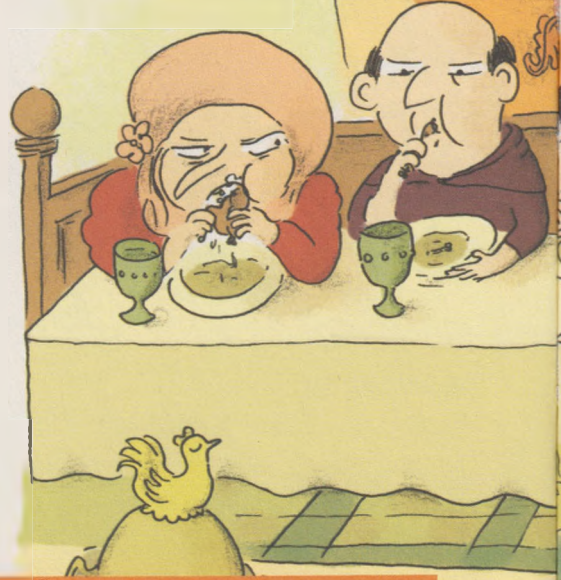
1347-1351 yılları arasında Avrupa'yı kasıp kavuran veba salgınına, kara veba ya da "kara ölüm" adı verilmişti. 18. yüzyıla kadar Fransa ve İngiltere'de bu ölümcül salgının başka örnekleri de baş gösterecekti. Hastalık, sıçanların üzerindeki pirelerin insanları ısırmasıyla bulaşıyordu. Akdeniz'den gelen gemilerin kilerinde kapalı kalan sıçanların taşıdığı bu korkunç hastalık beş yıl içinde 25 milyon kişinin, yani Avrupa nüfusunun üçte birinin ölümüne sebep oldu!

Ortaçağ'dan sahneler

Kazılarda bulunan çok çeşitli eşyalar Ortaçağ'dan birçok sahneyi, sesi, rengi ve hatta tadı anlamamızı sağladı.

Tatlar...

Yiyecek kalıntıları (kemik, kabuk ve tohumlar) bize Ortaçağ sofralarının mönüsü hakkında bilgi veriyor. Soyluların masaları çok zengin, çeşitli ve renkli yemeklerle donatılırdı. Fransa Kralı V. Charles'ın (1364-1380) aşçısı Taillevent, günümüze kadar ulaşmış, *Le Viandier* adlı bir yemek kitabı yazmıştı. Soylular şişe geçirilmiş ya da bol sosla hazırlanmış etler, halk ise daha çok makarna ve yahni yer, bolca çorba içerdi. Çoğu yemeğin temelini ekmek, turta ve ezmeler oluştururdu. Soslar bol baharatlı ve renkliydi. Sirke, bal ve kuru meyvelerle tatlı-ekşi tatlar elde edilirdi. Yetişkinler üzüm ve elma şaraplarıyla bira içmeye düşkündü.

Haydi sofraya!

Ortaçağ'da yazılmış yemek kitaplarında çok sayıda basit ya da karmaşık yemek tarifi bulunur. Bakalım *Le Viandier* kitabının yazarı Taillevent elmalı pastasını nasıl yapmış: "Elma, incir ve üzümleri soyup ezin. Şarapla karıştırılmış, tereyağında pişirilmiş soğanın içine ekleyin. Hepsinin üzerine şarap ekleyin. Safran ve bulabildiğiniz diğer baharatları ekleyin: Tarçın, beyaz zencefil, anason ve 'pyguriac' (bugün bilinmeyen bir baharat). İki büyük parça hamur hazırlayın. İlkinin tepsinin altına yerleştirin ve hazırladığınız karışımı üzerine yayın. İkinci parçayla üzerini kapayın ve safran ekleyip fırına koyun." Afiyet olsun!

...ve renkler

Çok kuru ya da çok nemli bölgelerde, özellikle de mezarlarda bozulmadan bugüne kadar gelmiş kumaş parçaları sayesinde giysilerin renkleri ve kumaşları gayet iyi bilinir. Bu renkleri elde etmek için çeşitli maddeler kullanılırdı: Kırmızı için kızkök bitkisi, mavi için çivit otu, sarı için muhabbet çiçeği... Herkes toplum içindeki konumuna göre renkler seçerdi. Krallar ve derebeyleri bolca kürk kullanır ve mavi, kırmızı, altın gibi canlı renklerde ipek ve diğer değerli kumaşları tercih ederdi. Keşişler soluk renklerde, kapüşonlu uzun cüppeler giyerdi. Halkın geri kalanının kıyafetleri ise hemen hemen aynıydı. Erkekler bluz ya da gömlek, günümüzde jokeylerin kullandığına benzer pantolon ve ayakkabı; kadınlarsa elbise ya da uzun etek üzerine kırmızı, mavi veya sarı renklerde bluz giyerdi. Ortaçağ kadınları, upuzun ve sivri, hennin adı verilen şapkalara meraklıydı.

Eğlence hayatı

Ortaçağ aynı zamanda müzik ve şarkılar, masal ve efsaneler, oyun, dans, eğlence ve şiirlerle doluydu. Soyluların konaklarında gezgin ozanlar şarkı söyler, dans eder, müzik çalar, şiirler okur ve komik hikâyelerle efsaneler anlatırdı. Bunların en ünlüleri bir tilkinin maceralarını anlatan *Le roman de Renart* (Tilki Renart) ve Kral Arthur ve Yuvarlak Masa Şövalyeleri'nin hikâyesiydi. Halkı eğlendirmek için ayrıca jonglörler, ayı oynatıcıları ve ateş yutucular gösteriler yapardı. Gösterişli ziyafetlerle sona eren dövüş turnuvaları düzenlenirdi. Halk kendi kendini eğlendirmesini de bilirdi. Bazı geceler sabahlara kadar yaşlılar hikâyeler anlatır, müzik çalınır, şarkı söylenir, dans edilirdi. Her yıl büyük bayramlar ve festivaller düzenlenirdi. Bunlardan bazıları, bir gün boyunca köylülerin efendilerin yerine geçtiği "deliler bayramı" gibi tuhaf eğlencelerdi.

Oyunlar ve müzik

1000 yılı civarında Fransa'nın doğusundaki Paladru Gölü yakınlarında Colletière şövalyelerinin kalesi bulunurdu. Buranın kalıntıları arasında yapılan kazılarda, çoğu o kalede yapılmış 15 farklı çalgı aleti çeşidi bulundu: Seramikten yapılmış basit borular, kemik ve kamyştan yapılmış flüt ve düdüklerin yanında, def, obua, gayda ve hatta kemanın atası sayılan viel gibi daha gelişmiş aletlere de rastlandı. Ayrıca tahta ve kemikten yapılmış satranç taşları, zarlar ve tavla pulları gibi birçok oyun parçası da eğlence hayatı hakkında fikir veriyor. Bu kazılarda çocuk oyuncacı olduğu anlaşılan minik bir arbalet (Tatar yayı) de bulundu!

Avrupa'da Ortaçağ

Günümüz Avrupası, çok farklı halkların özellikle Ortaçağ'dan itibaren siyasi ve dini olarak birleştirilmeleriyle şekillendi.

Avrupa: Çok kültürlü bir kıta

Ortaçağ Avrupası Cermen, Doğulu, Kelt, Yunan ve Roma gibi farklı kültürlerin, Yahudilik gibi azınlık dinlerin birbiriyle karşılaşmasıyla oluşmuştu. Bu kültürel çeşitlilik bazı mahalle ve binalarda, giyim tarzlarında ve konuşulan dillerde açıkça görünür. Mesela Vikingler önce İngiltere'de bir krallık kurduktan sonra Fransa'nın kuzeyindeki Normandiya'yı ele geçirmiş ve buranın dilini konuşmaya başlayıp Hristiyanlığı benimsemişti. Sürekli yolculuk halinde olan bu azınlıklar, gittikleri yerlere beraberlerinde sadece eşyalarını ve uzmanlıklarını değil, aynı zamanda fikirlerini, konuştukları dilleri ve geleneklerini de götürüyor, bu sayede karşılaştıkları halkları da zenginleştiriyorlardı.

Din Ortaçağ'da çok hassas bir konuydu. O zamanlar Hristiyan olmayan azınlıklara pek hoşgörülle bakıldığı söylenemez. Buna karşın Yahudiler birçok şehirde, arkeolojik kazılarla ortaya çıkarılan mikve adı verilen havuzlar ve sinagoglar inşa etmişti.

Avrupa: Denizlerin ve fikirlerin kavşağı

Binlerce tüccar, seyyah, sanatçı ve bilimci Alp ve Pirene dağlarını aşarak, nehirleri kat ederek sürekli seyahat ederdi. Baltık Denizi'nden Akdeniz'e kadar bütün sularda sürekli yolculuk yapılırdı. Ortaçağ'da Baltık Denizi'nde ticaret Hansa Birliği* adlı uluslararası bir ticaret grubunun elindeydi. Akdeniz ise

İlk Çağ'dan beri olduğu gibi, batıdaki Latin Avrupa'yı Bizans İmparatorluğu'na ve doğunun Müslüman devletlerine bağlıyordu. Ortaçağ'ın sonuna kadar Müslümanların elinde kalan Güney İspanya, Hristiyan, Müslüman ve Yahudi kültürlerin karışımının çok güzel bir örneği idi.

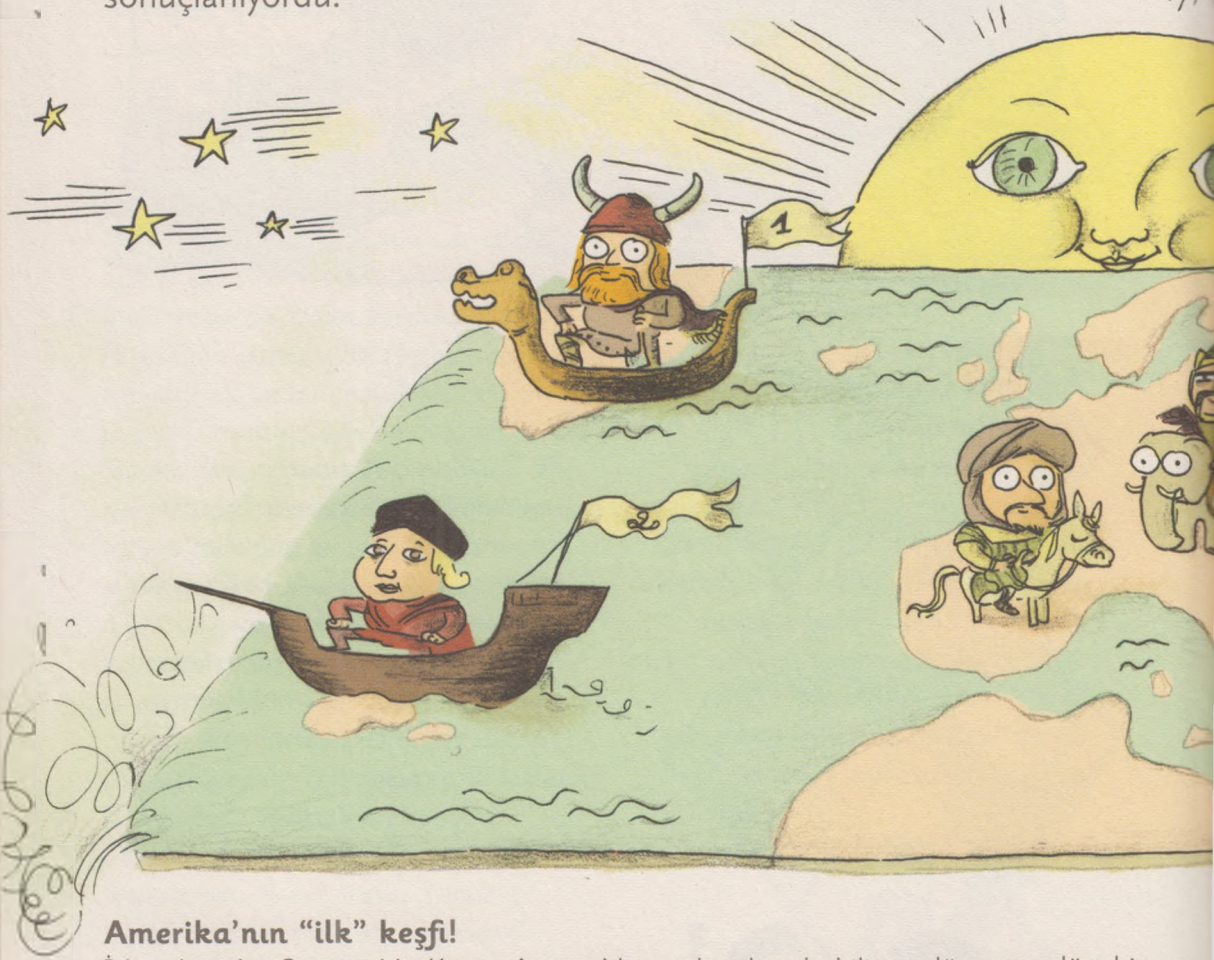

O da ne demek?

Hansa Birliği, 12. yüzyıldan itibaren Baltık ve Kuzey Denizi'ndeki liman şehirlerinin bir araya gelmesiyle kurulan bir ticaret grubuydu. Birliğin üyelerine çeşitli ayrıcalıklar tanınır, gemiler İngiltere'den Rusya'ya kadar uzanan bir ticaret yolunda mallarını taşırdı.

Dünyada Ortaçağ

Bilinen dünyanın sınırları genişlemekteydi. Ortaçağ'ın başından itibaren Afrika, Hindistan ve Çin'den gelen altın, değerli taşlar, ipek, parfüm ve baharatlar Avrupa'ya ulaşıyordu. Uzaklarda yaşayan halklar da uzun zamandır Avrupa'yla bağlantı halindeydi ve yolculukları bazen kârlı alışverişler, bazen de kanlı savaşlarla sonuçlanıyordu.

Amerika'nın "ilk" keşfi!

İskandinavlar 8. yüzyılda Kuzey Avrupa'dan yola çıkarak, bilinen dünyanın dört bir yanına ticaret ya da istila amaçlı seferler düzenlemeye başladı. 10. yüzyılda Kızıl Erik liderliğinde Norveç'ten yola çıkan bir grup Viking, İzlanda'ya yerleşti. Onun oğlu Leif Ericson, önce Grönland'a ardından da bugün Kanada sınırları içindeki Newfoundland'e ayak bastı ve bu yeni toprakların adını Vinland koydu. Daha sonra yapılan kazı çalışmalarının da kanıtladığı gibi Kristof Kolomb'dan tam beş asır önce başka Avrupalılar da Amerika'ya ayak basmıştı!

Asya ve Arap Yarımadası'ndan gelen halklar

İlk Çağ'ın sonunda Asya steplerinden gelen Hunlar, Alanlar ve Sarmatlar gibi halklar Avrupa'ya ulaştı. 622'de Hicret* ile beraber İslam'ın doğmasıyla bu kez de Arap dünyasından Kuzey Afrika yoluyla yeni savaşçı halklar Avrupa'ya akın etmeye başladı. İspanya'yı da aşan

Emevi Arap güçlerini 732'de Charles Martel öncülüğündeki Franklar yenmiş ve Arapların Avrupa içlerine ilerlemesini durdurmuşlardı. İspanya'nın yeniden Hristiyanların eline geçmesi bütün Ortaçağ'a yayılmış ve 1492'de Granada'nın düşmesiyle sona ermişti.

Hedefimiz Doğu!

Aynı dönemde İsveç'ten yola çıkan Varegler, Baltık Denizi'ni aşış Volkhov Nehri kıyılarında, zaman içinde dev Rusya İmparatorluğu'na dönüşecek topraklarda ilk şehri, Novogorod'u kurmuştu. Daha sonra Volga ve Dinyeper nehirlerini geçip bütün Asya'nın büyük kısmını yürüyerek aşarak Karadeniz'e ulaşmış, oradan da o zaman adı Konstantinopolis olan İstanbul'a gelerek Bizans İmparatorluğu'yla tanışmışlardı.

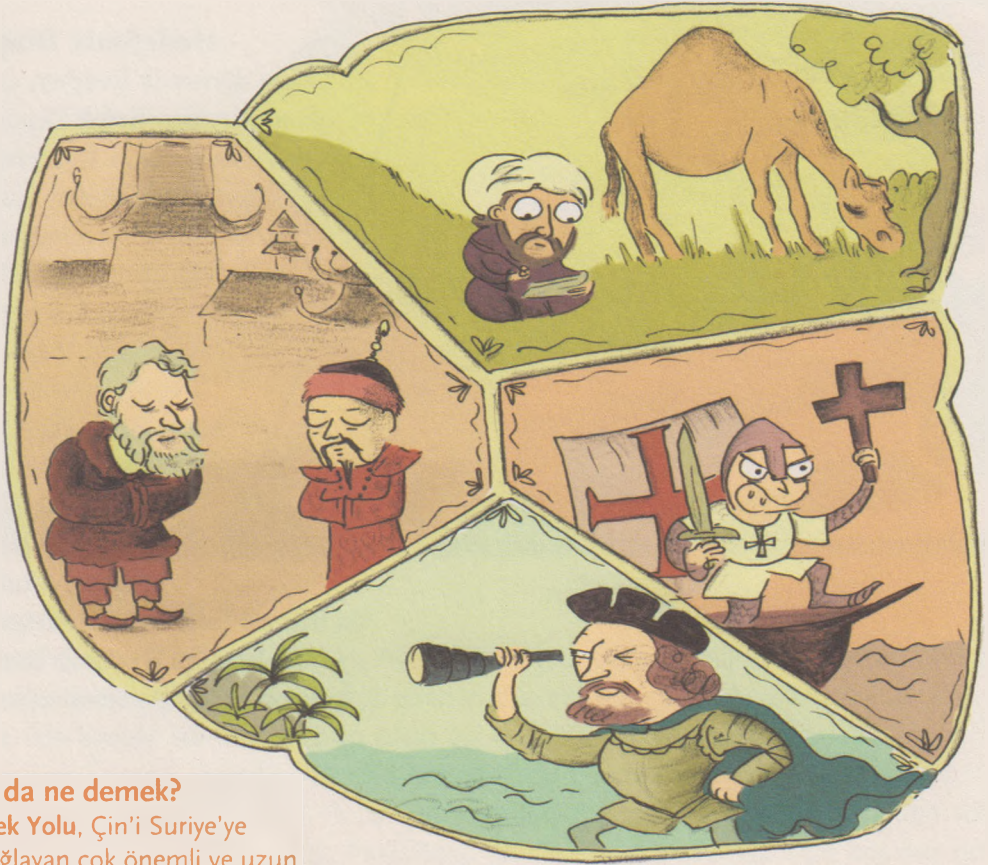
O da ne demek?

Arapça "göç" anlamına gelen **Hicret** kelimesi, 9 Eylül 622 günü Hazreti Muhammed'in takipçileriyle beraber Mekke'den Medine'ye ilk Müslüman devletin temellerini atmaya gitmesine denir. İslam dininin resmi doğuşu bu olaya dayanır.

Dünyanın keşfi

Yavaş yavaş Arap, Çinli ve Avrupalı gezginler yaşadığımız gezegenin hakiki sınırlarını ortaya çıkarmaya başladı. Arap kâşifler İbn Fadlan ile İbn Havkal, Volga kıyılarına, Asya'ya, Afrika'nın güneyine ve Avrupa'ya yaptıkları gezilerde karşılaştıkları yerel halkları anlattıkları eserler yazdı. Avrupalılar doğudaki toprakları ilk olarak, savaşlar ve Haçlı Seferleri'yle keşfetti. Ama zamanla altın ile sırrını sadece Çinlilerin bildiği ipek ve baharat ticaretiyle ilişkiler barışçı hale geldi. 13. yüzyılın sonunda ünlü Venedikli tüccar Marco Polo,

upuzun İpek Yolu'nu* aşarak Çin'e ve bu gizemli ülkenin harikalarına ulaşan ilk Avrupalı oldu. Ünlü hükümdar Kubilay Han'ın sarayında geçirdiği yılları anlatan *Harikalar Kitabı* adlı efsanevi esere imza attı. Ama o kadar uzaklara yolculuk eden bir tek o değildi. Fransa kralı VI. Charles'ın kâhyası, Normandiyalı denizci Jean de Béthencourt, Kanarya Adaları'nı keşfederken, VII. Charles'ın mali işlerinden sorumlu tüccar Jacques Coeur de Lübnan ve Suriye'yle ticaret yolları kurarak zengin olmuştı.

O da ne demek?

İpek Yolu, Çin'i Suriye'ye bağlayan çok önemli ve uzun bir ticaret güzergâhıydı.

Haçlı Seferleri

1096-1291 yılları arasında görev yapan papaların çağrısına uyarak oluşturulan askeri ve dini seferlerdi. İlk başta amaçları kutsal topraklarda bulunan İsa'nın mezarını Müslümanların elinden almaktı. Ama 1204 yılında Haçlıların Konstantinopolis'i yağmalamasıyla ekonomik ve siyasi çıkarlar dini emellerin önüne geçmeye başladı. Akdeniz ticaretini egemenlikleri altına almak en önemli amaç haline geldi. Hristiyanlarla Müslümanlar arasında çok kanlı çarpışmalara yol açmış sekiz Haçlı Seferi düzenlendi. 1291 yılında Memluk Sultanı El Eşref Halil, Haçlıların gaddarlığına karşılık vermek için Akka Kalesi'ni fethederek Haçlı Seferleri'ne son verdi. Bizans İmparatorluğu, kutsal savaş adı verilen bu çatışmalara 1453 yılında İstanbul'un Osmanlılar tarafından fethedilmesine kadar tek başına devam etmişti.

Yeni Çağ'a doğru

1450 yılı civarına gelindiğinde bilinen dünyanın sınırları artık dar gelmeye başlamıştı. Bu durum, Kristof Kolomb'un sembolü haline geldiği büyük bir maceranın işaretiydi. 3 Ağustos 1492 günü, İspanya'da Palos'tan üç gemiyle yola çıkan Kolomb, iki ay süren uzun bir deniz yolculuğunun ardından 12 Ekim'de Bahama Adaları'nın bilinmeyen bir kumsalına ayak bastı. Daha sonra

üç kez daha Atlas Okyanusu'nu geçerek Antiller, Küba ve Haiti'yi keşfedecek, fakat yaşamının sonuna kadar bu yeni toprakların Hindistan olduğunu zannedecekti. Bu yüzden yeni keşfedilen Amerika kıtasına başka bir İtalyan denizci olan Amerigo Vespucci'nin ismi verilecekti. Bu olay aynı zamanda Ortaçağ'ın da sonu olarak kabul edilir.

Test

1. Ortaçağ kaç yıl sürmüştür?

- a. 100 yıl
- b. 1 000 yıl
- c. 500 yıl

2. Din adamlarının ait olduğu gruba ne ad verilirdi?

- a. Ruhban sınıfı
- b. Soylular
- c. Şövalyeler

3. Derebeyinden tımar kabul edenlere ne ad verilirdi?

- a. Efendi
- b. Köle
- c. Veysel
- d. Vassal

4. Soylu statüsüne sahip olmak için kraldan hanedan armalarını satın almak gerekliydi.

Doğru / Yanlış

5. Clovis'ten sonra Fransa kralları Paris belediye başkanı tarafından kutsandı.

Doğru / Yanlış

6. Aşağıdaki gündelik işlerden hangisi Ortaçağ'da yoktu?

- a. Yabani otları ayıklamak
- b. Buğdayı dövmek
- c. Çöpleri toplamak
- d. Patates soymak

7. Polen incelemesi alanında uzmanlaşmış kişilere ne denir?

- a. Palinolog
- b. Zoolog
- c. Botanikçi
- d. Seramolog

8. Bu bitkilerin hangisi Ortaçağ'da yetiştirilmezdi?

- a. Kenevir
- b. Mısır
- c. Buğday
- d. Üzüm

9. Ortaçağ şehirlerinde aşağıdakilerin hangisi bulunmazdı?

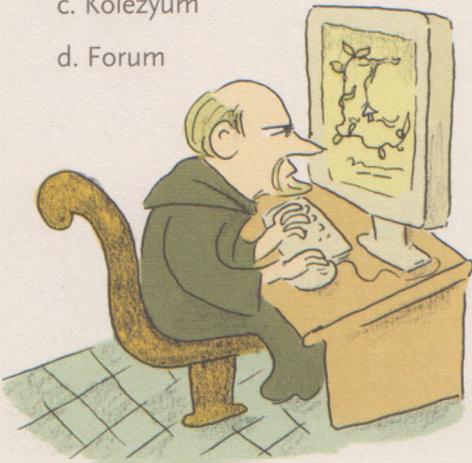
- a. Kapalı çarşı
- b. Kilise
- c. Spor salonu
- d. Han

10. Ortaçağ şehirlerinde çevre kirliliği sorunu yoktu.

Doğru / Yanlış

11. Manastırlardaki yazı atölyelerine ne denirdi?

- a. Scriptorium (yazıhane)
- b. Kiraathane
- c. Kolezyum
- d. Forum

12. Ortaçağ kalelerinde hangisi yoktu?

- a. Zindan
- b. Surlar
- c. Garaj
- d. Mutfak
- e. Açılır kapanır köprü

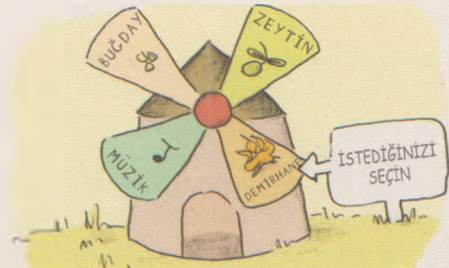
13. Ortaçağ'da hangi enerji henüz kullanılmazdı?

- a. Su
- b. Buhar
- c. Rüzgâr
- d. Ateş

14. Değirmenler hangisi için kullanılmazdı?

- a. Buğdayı öğütmek
- b. Zeytinleri ezmek
- c. Müzik yapmak
- d. Demirci körüklerini çalıştırmak

15. Hangi taşıma aracı Ortaçağ'da yoktu?

- a. Kağı
- b. Yık arabası
- c. Eşek
- d. Bisiklet

16. Ortaçağ'da bütün çocuklar okula giderdi.

Doğru / Yanlış

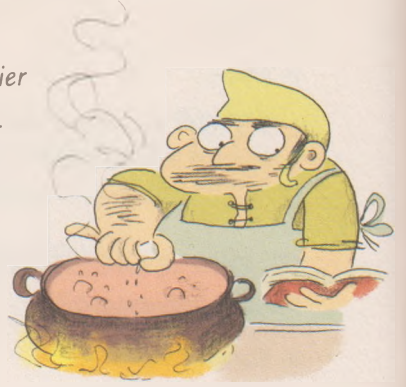
17. Korkunç kara veba salgını insanlara nasıl bulaşmıştı?

- a. Kedi kuyruğundan
- b. Köpek salyasından
- c. Sıçan pirelerinden
- d. Domuz kenesinden
- e. Ejderha ateşinden

18. Ortaçağ'ın en ünlü yemek kitabının adı neydi?

- a. Le Goûter
- b. Le Carnassier
- c. Le Viandier
- d. Le Cuistot

19. Aşağıdakilerden hangisi Ortaçağ'ın gezgin müzisyenlerine verilen addı?

- a. Oğuz
- b. Ozan
- c. Orhan
- d. Okan

20. Avrupalılar Amerika'ya ilk kez ne zaman ayak bastı?

- a. 10. yüzyılın sonunda
- b. 13. yüzyılın sonunda
- c. 15. yüzyılın sonunda

Cevaplar

1- b. 1000 yıl. 2- a. Ruhban sınıfı 3- d. Vassal 4- Yanlış 5- Yanlış 6- d. Patates soymak. Çünkü 18. yüzyıla şehrinin başpiskoposunun tarafından kutsanmış. 6- d. Patates soymak. Çünkü 18. yüzyıla kadar Avrupa'da patates yoktu! 7- a. Paliнолог. 8- b. Mısır en eski çağlardan beri Amerika yerlileri tarafından yetiştirilirdi, ama Kristof Kolomb'un bu kitayı keşfine kadar Avrupa'da tanınmazdı. 9- c. Spor salonu. 10- Yanlış. 11- a. Scriptorium. 12- c. Garaj. 13- b. Buhar. 14- c. Müzik yapmak. 15- d. Bisiklet. 16- Yanlış. 17- c. Sıçan pireleri. 18- c. Le Viandier, yazarı Taillevent 19- b. Ozan. 20- a. Kızıl Erik tarafından 10. yüzyılın sonunda.